

जिह्वां सिंधु

लेखक

मुनि यद्रमसागर

(चित्रपात्र)

आदि आदि

અનુક્રમણિકા

હુ અને શુક	૧	દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ	૩૭
વોતરામનો માર્ગ	૭	અર્પણ ધર્મ	૩૮
વ્યૂત્પત્તિનો જય હો	૪	કમસ્વાન નથી	૪૧
વિનિમય	૫	દિસા પર રિજય	૪૨
વિજયવજ્ર	૬	મારું નમન અમણત્વને છ	૪૫
વાળીનો વિવેક	૮	મૈત્રીનું માનુર્થ	૪૭
ધણી-સાથુ બગ	૧૦	અપકારી પર પણ ઉપકાર	૪૮
જેતો ઠાડયુ તેને ન છોડે	૧૨	અત્યંતુ અજવાળુ	૪૮
નારી સ માન	૧૩	પાગસમણિ	૫૦
જવાળા અને જળ	૧૪	પ્રકાશ ને અધકાશ	૫૧
માન ગળે તો જ્ઞાન નળે	૧૫	રક્ષાને માળે	૫૫
સ સારંગી શેરડી	૧૬	અ બધા દવાલતા તો જા	૬૧
બે વર્ષ માનના વચનો	૧૭	ઉપનો અવ	૬૩
દાણે કરીને દેરાન	૧૮	અર્પણ	૬૭
સતનુ નામ	૨૧	યુનિયો આવડ	૬૮
બિંદુમા સિંધુ	૨૬	બલિ	૭૨
અસપાન શા માટે મે હ ?	૨૭	સંસ્કૃતિને ધડનારો શિક્ષી	૭૫
ઈજાત ટાળો લીધી	૩૨	પ્રેમના ટેલા	૭૬
કોથ નહિ કામા કર	૩૫		

ત્રીજી આવૃત્તિ ૧૯૫૭ નવેમ્બર ૧૦૦૦

પ્રકાશક અને પ્રાણિક્ષક

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધી ગસ્તો અમદાવાદ

મુદ્રક

શાહ બિરધરાવાલ કુલચંદ સાગના મુદ્રણાલય

દાણાપીઠ-ભાવનગર

નૈવેદ્ય

ગુલાબ એ ફૂલોનો રાજા છે એનો રંગ, એનું રૂપ, એની સુગંધ, એની ગંધ, એની પાખડીઓ-
ળાધુ જ અપૂર્વ! જોનાર એના પર મોહી પડે છે
પણ એ ગુલને પોતાનું આ અપૂર્વ મોન્દર્ય પ્રાપ્ત
કરતા પહેલાં મૂક વ્યથામાં કાટાના કેવા જખમો સહેવા
પડ્યા છે, તે એના નાશ્તુક હૃદય સિવાય કોણ જાણે ?

મહાપુરુષોના જીવન પણ એવા જ હોય છે એ
સૌને ગમે છે પણ સત્યમ શિવમ ને સુદર્ભથી પોતાના
જીવનને ભરતા એમણે જે મૂક અર્પણો કર્યા હોય છે,
તે એમના નિર્મળ આત્મા વિના કોણ જાણે ?

અને કોઈ કવિ એ વેદના કે અર્પણનો ઇતિહાસ
લખવા ભેને તોય માત્ર પ્રસંગ આવેળી શકે, એ
ભાવોનું સંવેદન તો કોઈ સહૃદયી હૃદય જ કરી શકે ને !

આ પુસ્તકમાં એ સિંધુ જેવા ઉદારચરિત મહાન
પુરુષોના જીવનવૃત્તના થોડા બિંદુઓ આપ્યા છે કોઈ
ન ભૂલે કે એ બિંદુઓએ જ સિંધુ સત્યો છે ! આ
જીવન બિંદુ મો કોઈનું લક્ષ્યબિંદુ બને એમ મંચુ છું.

જૈન ઉપાધ્યક્ષ
જૈન મત્ય ૮ મોસામી
અમદાવાદ ૭

—વિવેકભાનુ

મૈત્રી

મૈત્રી ભાવનું પવિત્ર ઝરણું, મુજ દેવામાં વધ્યા રૂંદે;
શુભ થાઓ આ સકળ નિધનું, એવી ભાવના નિત્ય રૂંદે ૧

પ્રમોદ

ગુણથી ભરેલા ગુણી-જન રેખી, હેયુ માનું નૃત્ય રૂંદે,
ઐ સતોના ચમળ કમલમાં, મુજ હૃદયનું અર્ધ્ય રૂંદે ૨

ક્રાન્તચ

દીન, દૂર ને ધર્મનિદોષતા, રેખી દિવમાં દર્શ રૂંદે,
કરુણા ભીની આખોમાથી, અશ્રુનો નુલ ન્યોન વહે ૩

માધ્યમ્ય

માર્ગ ભૂલેલા હૃદય-પધિકને, માર્ગ ચિત્રવા હિમો નહે,
કરે ઉપદેશ એ માર્ગની, તો યે સમતા ચિત્ત વરે ૪

ઉપસદા

મૈત્ર્યાદિ આ આર ભાવના, હેય ચન્દ્રપ્રભ લાવે
વેશ-ઝેરના પાપ ત્યજને, મગળ ગીતો એ ગાવે ૫

—ચન્દ્રપ્રભસાગર

લવુ અને ગુરુ

સૂર્ય પોતાના પ્રનાથી કિન્હોથી જગતને પ્રકાશિત કરી
રહ્યો હતો. નિર્ઘન્યનાથ ભગવાન મહા-પીર જ્ઞાનના કિન્હોથી
પ્રાણીસમૂહના હૈયાઓને પ્રકાશિત કરી રહ્યા હતા.

વસુધરાને પાવન કરતા પ્રભુ આજ તો રાજગૃહનગરના
મનોહર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. ગુણશિલચેત્યમાં પ્રભુએ આસન
જમાવ્યું છે. મગધરાજ બિભિશાર અને પ્રજાજનો પ્રભુનાં દર્શને
આવ્યા છે. સૌના હૈયામાં દર્ષ તો કયાય આતો નથી.

શુ પ્રભુના શાન્ત નયનો છે ! શુ એમની સૌમ્ય આદૃતિ
છે ! શુ એમનો સયમથી હીપનો દેહ છે ! અને વાણી ?
વાણી તો નગાધિરાજ પરથી વહેતી ગંગાની જેમ છલ છલ કરતી
વહી રહી છે ! સૌ એને સામગી પરમ પ્રસન્ન બન્યા છે.

આ વખતે સૂર્ય જેવા તેજસ્વી અને ચન્દ્ર જેવા સૌમ્ય શ્રી
ગોતમે માનવહૈયામાં ઘોળાતો પ્રભુ પૂછ્યો.

‘પ્રભો ! આત્મા શાથી બારે બની અધીગતિને પામે છે ?
અને કયા પ્રકારે હજવો બની લિધ્વ ગતિને પામે છે ?’

પ્રશ્ન ગભીર હતો છતા સમયોચિત હતો સૌને જીવનના
ભારથી હળવા બનવું હતું એટલે સૌની વિશ્વાસા વધી વાતનો
મર્મ જાણવા સહુ ઉત્સુક બન્યા

ભગવાનના કંઠેથી નીતરતા નયનો સભા પર ઠર્યા થોડી
વારે એ બોલ્યા

‘ગૌતમ ! તું બહુ તરવાની શક્તિવાળું છે, એ સૌ જાણે
છે એક માણસ એ તું બહુ લાવે એ સારું હોય, સૂકું હોય, કાણા
વિનાતું હોય પછી એ તું બહુ પર ચીકણી માટીનો લેપ કરે, અને
એને સુકાવે સુકાયા પછી વળી લેપ કરે, વળી સુકાવે આમ આઠ
આઠવાર પટ આપે પછી એને પાણીમા નાખે, તો શું તરવાના
શ્વભાવવાળું એ તું બહુ તરશે ?’

‘ના, પ્રભો !’ આખી સભા એક અવાજે બોલી

પછી ભગવાન બોલ્યા

“આ રીતે આઠવાર લેપ કરેલા તું બહુને પાણીમા નાખે તો,
એ તરવાની શક્તિવાળું તું બહુ પણ પાણીમા તરતું નથી, બલકે
ડૂબી જાય છે, તેમ આત્મા પણ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, અસયમ,
ક્રોધ, માન, માયા ને લોભના કુસરકારથી લેપાયેલો ભારે
ધર્મ જાય છે તરવાની આપ આવડત છતા, એ ડૂબે છે ”

હૃદય ને જીવિને સ્પર્શતો આ ઉપદેશ સામળી સભા ટાલી
રહી આગળ વર્ધમાને કહ્યું

‘પણ ગૌતમ ! એ તું બહુ પરના લેપનો પહેલો થર
કાઢવાય અને ઊખડી જાય તો એ થોડું અદ્ધર આવે, વળી એક
થર ઝોઝો થતા વધુ ઊંચે આવે, એમ કરતા એ બધા થર ઊતરી
જતા, તું બહુ મૂળ સ્વભાવે હળવું થતા, પાણીની સપાટી પર
તરવા લાગે તે જ રીતે આત્મા પણ અહિંસા, સત્ય, અચોર્ય,
સયમ, અપરિગ્રહ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરળતા ને નિર્લોભતાના

આચ લુથી કુસસ્કારોને નિર્મૂળ કરી, આઠે કર્મોનો દાય કરી
હજવો બની બિર્વાગતિ પામે છે '.

ગીતમે ભગવાનના ઉપદેશનો સાર તારવતા કહ્યું

‘એવે, પ્રભો! કુસસ્કારોથી આત્મા ભારે થઈને અધિગામી
બને છે સુસસ્કારોથી આત્મા હજવો બની બિર્વાગામી બને છે!’

પ્રભુના દર્શન કરી પાછા ફરતા સભાજનોના મુખ પર
ભરવાનો પ્રકાશ હતો અને રાજગૃહના ઘરઘરમા એની ચર્ચા હતી

વીતરાગનો માર્ગ

આ પાત સામળીને તો દેવોની આંખમા પણ આંસુ
આવ્યા

‘એક સસારી મરીને સ્વર્ગે ગયો અને એક માધુ
મરીને નગ્ને ગયો!’

એક જિજ્ઞાસુએ આનુ કારણ એક ચિન્તકને પૂછ્યું
‘આમ કેમ બન્યું? નીચે ગટેલો ઉપર ગયો અને ઉપર
ગહેલો નીચે ગયો?’

ચિન્તકે કહ્યું ‘સસારી મમમા ગહેવા છતાં ત્યાગી
એનો સગ કરતો ન્યારે સાધુ ત્યાગમાં ગહેવા છતાં મગી
એનો સગ ક્રવા ઝખનો, એટલે રાગી અતથી ત્યાગી
થયો અને ત્યાગી અતથી મગી થયો

વીતરાગનો માર્ગ આ છે રાગનો ત્યાગ અને ત્યાગનો મગ

જાગૃતિનો જય હો

વસન્તના વાયરા ફૂટાયા છે કોયલ આળાવાડિયાને ગજબી રહી છે એક સત આસોપાવના વૃક્ષ નીચે ચિન્તનમાં હૂંબેલ છે એમના જ્ઞાનની કીર્તિ આરે દિશામાં પ્રગટેલી છે

એમના દર્શને તે દેશના મહાન વિજયી મહારાજ આવ્યા એમનું રાજ્ય વિશાળ છે વૈભવ અપાર છે એમના નામથી શત્રુઓ કંપી બેઠે છે ! એમણે આવી સતને નમન કર્યું, પણ એમના નમનભાવ ગર્વનો પડછાયો તો હતો જ !

સત એમના મનની વાત યામી ગયા સતે આરીર્વાહ આપી કહ્યું ‘રાજન ! એક વાત પૂછું ? તમે આટલું વિશાળ ને સમૃદ્ધ રાજ્ય તો મેળવ્યું, પણ કો'કવાર કોઈ નિર્જન રણમાં તમારા પ્રાણ તરસને લીધે બિડી જવાની તૈયારીમાં હોય, ત્યાં કોઈ પાણીના એક પવાલાના બહલામાં તમારા રાજ્યનો અર્ધો ભાગ ભાગે તો તમે આપો ખરા ?’

રાજાએ નમ્રતાથી ઉત્તર વાળ્યો ‘હા, એવા સંયોગોમાં અર્ધું રાજ્ય પણ આપું !’

સતે આગળ ચલાવ્યું ‘અને એ પાણી પીધા પછી એવો દોષ ભય કર ગેગ બિપડે કે તમારો જીવ જવાની પણ આવે,

તેવામાં કોઈ વંદા આવી તમને સ્વસ્થ કરવાના બદલામાં ગાકીતુ
અર્ધું રાજ્ય માગે તો ?

રાજાએ ઉત્સાહમાં આવી કહ્યું 'તો શુ, પ્રથો! એ બાકીતુ
અર્ધું રાજ્ય પણ આપી હઉં જીવથી વધુ વહાલુ શુ છે !'

સતે રાજાના અતરમાં સોસરી જિતરી જાય એવી ગણીર
વાણીમાં કહ્યું 'અરે, બવા રાજા! ત્યારે પાણીના એક પવાલાના
બદલામાં જે રાજ્ય આપી દેવુ પડે, એવા સામાન્ય રાજ્યને
મંગવવા ને સાચવવા માટે તે તારા અમૂલ્ય જીવનને ધૂળ કર્યું !
અને એનો અફસોસ કરવાને બદલે જીવટો ગર્વ કરે છે !'

આ સચોટ દલીલથી રાજાની ઊંઘ ભીડી ગઈ ! મનમાં ભગૃતિ
આવતા રાજાની આખમાં નસતાના નીચ આવ્યા એનું માથું નસ-
તાથી સતચરણમાં ઢલ્યું, અને આસના વૃક્ષ પર બેઠેલી કાયલ
બાહ્યે ટહુકી રહી

'આત્મભગૃતિનો જય હો !'

★

ચિ નિ મ ય

એક મૂર્ત, ઉપર ધો અને નીચે પાણી ભરી ધોનો ધડો

એક મૂર્ત, ધોના પડામાં જિપર ધો અને નીચે પાણી ભરી,
હા અને કસાવા જઈ રહ્યો હતો

બીજો મૂર્ત પિત્તળના કડા પર સોનાનો જરા ગેગ ચડાવી વેચવા
જઈ રહ્યો હતો

માર્જમાં જ ને સામસામા મળ્યા. પડેલાએ કહ્યું 'ધો લેવુ છે ?'

'હા, પણ તારે આ સોનાનું કડું લેવુ છે ?' મૂર્ત પૂછ્યું

ચાડો આપલે ચિનિમય કરીએ. તમે આ ધડો હાઈ જાઓ હ
કડું લઈ જાઉં

આ સમજ્યાં મેં છેતર્યાં જીલ્લે સમજ્યાં મેં બનાવ્યાં

જનતામાં પણ આમ જ આપ-લે ચાલે છે ને !

વિજયદેવજ

વારાણસીની વિદ્વત્સભા એ દિવસે મુજી જાડી અનેક સલાઓને છૂતી, એક દિગ્વિજયી પડિત એ દિવસે વારાણસીના વિદ્વાનો સાથે જ્ઞાનચર્ચા કરવા આવવાનો હતો. પાત્રસો તો તેની આગળ વિજયદેવજ હતા.

એ આવ્યો સભા ભરાઈ ઘણા દિવસો સુધી શબ્દરૂપી મેઘ માળાની ઝડી વરસી અને કાર્તિકની પૂર્ણિમાના દિવસે એણે સભાનો જય કર્યો. વિદ્વત્સભાના સવળા પડિતો શરમથી મસ્તક નમાવી રહ્યા.

વિજયી પડિતે સિદ્ધગર્જના કરી ‘હજુ કેઈ છે બાકી ? હાર તો આ પાત્રસો વિજયદેવજો મૂકી એના ચરણોમા પડું.’

એક યુવાને આ ઘોષણા ઝીલી લીધી સૌની દૃષ્ટિ એ તેજસ્વી મૂર્તિ બાણી જે સાઈ તુષારધવલા માતા સરસ્વતી એના પર આશીર્વાદ વર્ષાવી રહ્યા હોય એવા તેજ એની મુદ્રા પરથી વેરાતા હતા.

તે યુવાનના મુખમાથી જ્ઞાનના તેજથી ઝળઝળતી અકાલ્ય નદીવો પ્રગટવા લાગી અગાધ વર્ષાવળથી એણે એ દિગ્વિજયી વિદ્વાન પર વિજય મેળવ્યો, અને ત્યારે જ સૌને ખબર પડી કે, આ તો ગુજરાતમાથી અજ્યાસ કરવા આવેલ ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી છે.

મહાસભાએ પ્રસન્ન થઈને એમને ન્યાયવિશારદનું જિરુદ આપ્યું. આ વિજય મેળવીને એ ગૂર્જરભૂમિમા પધાર્યા, પણ એમનું મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત હતું, વિદ્યાના ગૌરવની સાથે વિદ્વત્તાનો ગર્વ એમનાં બોધને ધનુષ્યની જેમ ખેંચાયેલા રાખેલા હતો. પાચસો પાચસો વિજયધ્વજને એમની આગળ ચાલતા હતા, અને વાહવાહ કરનાર પડિત મહાજ એમની આસપાસ દિવ્ય ભામટલની જેમ એમની પ્રતિભા પ્રસારી રહ્યું હતું.

આ સુભાચાર મહાયોગી શ્રી આનંદધનજીને મળતાં એમના નયનોમા આનંદ ને વેદનાના આસુ ઉભરાયા ! અરે, જ્ઞાનનો ગર્વ સાધુને ન થોભે ! નમતા એની હવનસગિની દોષ !

એક નમતી સાજે ઉપાધ્યાયજીને એ મળ્યા, અને જ્ઞાન બોધિ કર્યા પછી ઠાવકુ મો રાખીને સ્મિતપૂર્વક યોગીરાજે પૂછ્યું

‘ઉપાધ્યાયજી ! કેવળજ્ઞાનીઓનું અને ચૌદ પૂર્વધરનું જ્ઞાન આપણા જ્ઞાન કરતા વધારે કે બોધ ?’

સાત્ત્વિક ઉપાધ્યાયે કહ્યું ‘શુ બોલો છો યોગીરાજ ! એ તો જ્ઞાનનો સિન્ધુ કહેવાય આપણું જ્ઞાન તો એની આગળ માત્ર એક ગિન્દુ !’

યોગીરાજે મધુર સ્મિત કહ્યું ‘હા, તો એમની આગળ વિજયધ્વજની લાખ લાખ હાગમળા ચાલતી હશે, ખરું ?’

આ સાંભળી ઉપાધ્યાયજીનો આત્મા યોગીને ચરણે નમી રહ્યો અને ગર્વના પાણી નેત્રોદ્ધારા ઝરી ગયા.

ત્યાં દિવ્ય ધ્વનિ થયો. ‘સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે—વિદ્યા તે કે જે વાસનામાયી મુક્તિ અપાવે ગર્વમાયી નાશ કરાવે.’

વાણીનો વિવેક

એક નગરપતિને હું સ્વપ્ન આવ્યું કે એના હાતની આખી બત્રીસી પડી પડી આ સ્વપ્નથી નગરપતિ ઝગડી જાયો. યુવાનવયમાં હાતની બત્રીસી પડી જાય, પછી તો થઈ રહ્યું ના ! મુખકમળની શોભા કુમુભંગી જેવા હાત એ હાત પડી જાય પછી મુખની શોભા શી ? બહાર માં ઠઈ રીતે બતાવાય ?

નગરપતિએ પ્રભાતે જોશીઓની એક સભા બોલાવી તેઓને પૂછ્યું ‘મને આવું સ્વપ્ન આવ્યું છે એ સ્વપ્નને ક્ષમાદેશ કરો’

સભામાં બે સભ્ય, ભૂતભાવિને બાબનારા, જોશી હતા. એક સ્વપ્નવેત્તાએ કહ્યું ‘આપનું સ્વપ્ન ઘણું જ બય કર છે’ આ વાક્ય સાંભળતા સભામાં બય છવાઈ ગયો.

એણે આગળ ચલાવ્યું ‘આપની બત્રીસી પડી ગઈ, એનો અર્થ એ જ કે આપનું આખું કુટુંબ મરણને શરણ થશે આપ જોયા જ કરશે અને એક પછી એક સૌ સમાવડાતા મૃત્યુ પામશે’ જોશીએ સ્પષ્ટ કહી નાખ્યું સભામાં સ્તબ્ધતા સાથે શોક છવાઈ ગયો.

સ્વપ્ન અને વાણીના વિવેકના વેત્તા બીજા જોશીએ કહ્યું ‘પ્રભો ! હું આનો ક્ષમાદેશ વિચાર કરી, આવતી કાલે પ્રભાતે કહીશ’

નગરપતિ બીજા દિવસની પ્રતીક્ષા અનિમેષ નયને કરી રહ્યો. એના હૈયા પર ચોકનો ભાર હતો. મુખ પર ચિન્તા હતી. બીજા દિવસે વિદ્વાનોની સભા મળી. સૌ એ વિદ્વાનના શબ્દો ઝીલવા ઉત્સુક બન્યા હતા.

વાણી-વિવેકના વેત્તાએ ગભીરતાપૂર્વક કહ્યું ‘આપ ધારો છો એટલું આ સ્વપ્ન જાય કર નથી. આ સ્વપ્ન તો આપના દીર્ઘાયુષ્યનું સૂચક છે. આપનું આયુષ્ય એટલું તો દીર્ઘ છે કે આપના કુટુંબમાંથી કોઈને ય આપનું મૃત્યુ જોવાનો પ્રસંગ નહિ આવે. પ્રસો ! આપનું આયુષ્ય ઘણું જ દીર્ઘ છે, એટલે જ આ સ્વપ્નનો ફલાદેશ છે.’

ફલાદેશ સાંભળી, પ્રસન્ન થયેલો નગરપતિ બ્યારે વિદ્વાનને પુરસ્કાર આપી રહ્યો હતો, ત્યારે વિદ્વાનોના મનમાં વાણીના મહિમાનું મનન ચાલી રહ્યું હતું. ફલાદેશ એક જ, પણ વાત મૂકવા મૂકવામાં કેટલું અંતર ?

માણસની વાણીમાં કેવો બહુ બરેલો છે ! એ અમૃતને ઝેર બનાવી શકે. ઝેરને અમૃત બનાવી શકે. એ આનંદમાં ચોકની હવા ઊભી કરી શકે. ચોકમાં આનંદની હવા સર્જી શકે. માણસ આ પોતાની બહુઈ શક્તિ સમજી જાય તો સસાર કેવો સુમધુર બની જાય !

જેણે છોડ્યું, તેને કોઈ ન છેડે !

ત્યાગ અને લોગની તેજછાયાથી બનેલા આ જગતને વિચાર કરતા ને ઊઘડતા પ્રજાનના કિરણોમા સ્નાન કરતા મહા મુનિ રાજગૃહની ચેરીઓમાથી પસાર થઈ રહ્યા હતા.

એમની નજરે એક દ્રશ્ય પડ્યું, અને એ થભી ગયા એક ફૂતરુ મોમા હાડકુ લઈ પૂર ઝડપથી દોડી રહ્યું હતું અને હથેલ ફૂતરાએ તેનો પીછો પકડ્યો હતો.

એના જ ભતિભાઈ, એને ન પહેાચે તો થઈ રહ્યું ના ? થોડે જ આધે જતા એના પર બધાય ફૂતરા ત્રાટકી પડ્યા કાઈએ એના બરડામા બચકુ ભર્યું, કાઈએ એનો પગ ઝાલ્યો, કાઈએ એને ધૂળ લેણું કર્યું એ રીતે ભેતભેતામા તેને લોહી-હુહાણું કરી મૂક્યું.

અ તે એ શ્વાન થાક્યું પોતાનો છવ બચાવવા એણે એ હાડકાને પકડી મૂક્યું તે જ દાણે સહુએ એને છોડી દીધું હશમાના એકે એ હાડકુ ઊંચકી લીધું.

યોગીરાજ તો આશ્ચર્યભેર જોઈ જ રહ્યા હતા.

હવે પેલા નવ, આ એમના જ સાથી પર ત્રાટક્યા અને પહેલા શ્વાનની જેમ એને પણ ધૂળ લેણું કર્યું આ બીજા ફૂતરાએ પણ પહેલાની જેમ પોતાનો છવ બચાવવા હાડકુ છોડી દીધું.

હાડકુ ત્રીજાએ ઝડપ્યું અને પેલા આઠેય કૂતરાએ આ ત્રીજા પર હુમલો કર્યો પેલા લોહીથીના બે કૂતરા પૂછડી દાળી, એક ખૂણામાં ઊભા ઊભા બસી રહ્યા હતા હવે એમને ભય નહોતો, કારણ કે લકાયક કૂતરાઓની નજર પેલા હાડકા પર જ હતી અને જેની પાસે તે હાડકું હોય તેના પર એ ધસતા હતા અને તેને લોહીથીનું કરતા હતા

મુનિ વિચારી રહ્યા હતા કે જે શરણ કરે તે હું ખી થાય છે, જે છોડે છે તે મુખી થાય છે પરિવ્રજા બધન છે ત્યાગમા મુક્તિ છે

આ રસહીન અને શુષ્ક હાડકુ પકડનારને પણ આટલું લોહી આપવું પડ્યું, તો રસભર વસ્તુમાં આસક્ત રહેનારને તો કેટલું લોહી આપવું પડશે ?

તેણે છાડ્યું તેને કાંઈ છેડતું નથી

જે પકડે છે, તેની પાછળ સૌ પડે છે

દૂકલેરીસ મહેલના રનાનાગાંની મરામત નેપો-
નિયને કરાવી આઠ તૈયાર થતાં મહેલના અધિકારી
એએ કાન્સના ગ્રેડ ચિત્રકારો પાસે ત્યાં મુંદર ચિત્રો
કેળાવા. જ્ઞાનગૃહ પૂર્ણ થતાં નેપોલિયન રનાન કરવા
ગયો ત્યાં એની નજર દીવાલ પર ગ્રહેતાં સીનાં
ચિત્રો પર પડી એ જ્ઞાન કર્યા વિના જ પાઠો
વળ્યો અને અધિકારીઓને કુકમ કર્યો, 'નારી સન્માન
ભંગવો જ્ઞાનગૃહ પાસે ઓળોના ચિત્રો દોરી નારીનું
અપમાન ન કરો જે દેશમાં નાગી આમ વિવાસનું
સાધન મળવામાં આવે છે તે દેશનો વિનાશ થાય છે'
એ ચિત્રોને કાઢવા પછી જ એ રનાન
ગૃહમાં ગયો.

જવાળા અને જળ

દિતિમાદનગ્રામીના પત્ની અગ્નિની જવાળા જેવા કોપી હતા, તો બાળુ શરદની પૂર્ણિમા જેવા શાત હતા એક દિવસ નમતી સાજે, જમવાની વેળા વીતી ગયા પછી, બાળુ ઘેર આવ્યા એમની પ્રતીક્ષા કરી, કટાણી મચેલી એમની પત્નીએ આખ લાલ કરી કંચુ

‘તમને તો સેવાનું ઘેલું લાગ્યું છે રસોઈ ટાઢી થા જાય છે ને જમવાની વેળા વીતી જાય છે, એનું તમને જ્ઞાન નથી લેા, આ ટાઢું છે તે જમી લેા’ એમ કહી એણે ટાઢા બાતની થાળી પીરસી

બાળુએ લાક્ષણિક સ્મિત કરી, એ થાળી પત્નીના માથા પર મૂકતા કહ્યું ‘કંઈ નહિ, બાત કંડા હોય તોય તારા માથામા અગ્નિ ધખ-ધખે છે, એટલે વાધો નથી તારા માથાની ગરમીથી આખુ ઘર અને તારી આખો ગરમ ગન્ધ થઈ ગઈ, તો આ બાત ગરમ નહિ થાય?’

આ કટાક્ષભર્યા વિનોદથી એમના પત્ની શરમથી હસી પડ્યા પોતાના પતિના આવા પ્રેમાળ, શાત ને વાત્સલ્યભર્યા સમૂહ સ્વભાવ પર મુગ્ધ થઈ, જીવનભર ક્રોધ ન કરવાની એ જ પળે એણે પ્રતિજ્ઞા લીધી

ક્રોધને ક્ષમાથી જીતો ! રવસમેજ હજે કોહ !

ક્રોધ એ જો અગ્નિની જવાળા છે, તો ક્ષમા એ જળનો કુવારો છે જળ હોય ત્યાં અગ્નિ કેમ પ્રગટે ? અને કદાચ કિનારા પર પ્રગટે તોય એને જીજ્ઞાસા વાર થી લાગે ?

માન ગળે તો જ્ઞાન મળે!

બાહુબલી સમતમજમા સચમી તો થયા, પણ એમના હૈયામા રહેલી માનની ગોળી નહોતી ગળી એમના મનમા એમ કે કેવળજ્ઞાન થયા પછી ભગવાન કૃષ્ણદેવ પાસે જઈશું તો સચ મમા મોટા પણ ઉંમરમા નાના મારા ભાઈઓને નમણું નહિ પડે

એટલે કેવળજ્ઞાન મેળવવા એમણે તપ આદર્યો કેવો આકરો તપ! એમની કાયા પર વેનડિયો વીંટાઈ, એમના કાનમા ચકલાએ માળા નાખ્યા, તોય એમને ભેંધતી વસ્તુ ન લાંબી એમની કાયાએ તાપના, ટાંઠના, વર્ષાઠના દુ ખડા વેઠ્યા, પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયું કારણ કે અભિમાનની ગોળી નહોતી ગળી

ભગવાન કૃષ્ણદેવે કહ્યું આવી, બાહુબલીની એ માધ્વો બહેનોને બોધ આપવા મોકલી બહેનોએ કહ્યું, 'બાધવા! હાથી ઉપરથી નીચે ઊતરો, માનના શિખર પર બેઠેલાના હૈયામા જ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટતી નથી ત્યાં ગર્વના વાસુ વાય છે જ્ઞાન-દીપ છુટાઈ જાય છે, માટે વીશ! નીચે ઊતરો જ્ઞાનના સૂર્યની આંટા અભિમાનનો પડો આવે છે ત્યારે માણસ છતી આંખે અધ થાય છે'

શાણુ બાહુબલી અમકયા, એત્યા એમનો આત્મા નાના બાધવોને વદન કરવા તૈયાર થયો અતરમા લઘુતા આવી માત્ર એક ડગ ભર્યું ત્યાં કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશથી એમનો આત્મા પ્રકાશી ઊઠ્યો

વાહ! માન ગળે તો જ્ઞાન મળે

સ સારની શેરડી

સંસારનું કલકમય જીવન જોઈ, જીવનહાતા સૂર્યદેવ
નિરાશ થઈ અસ્તાચળ તરફ સરકી રહ્યા હતા ત્યાં એમની નજરે
પ્રેમનો એક સોહામણો પ્રસંગ પડ્યો, અને સૂર્યદેવનો ગદાનિભર્યો
ચહેરો હર્ષથી નાચી ઊઠ્યો !

ભક્ત કવિ તુકારામ શેરડીના હથ સાઠા લઈ ઊભી બનારે
ચાલ્યા જાય છે એમની આખમા બાળક જેવી નિર્દોષતા છે,
મુખ પર શુભાષ જેવું મૂડું ને મુક્ત હાસ્ય છે એમને જોઈ
બાળકો યેલા થાય છે નિર્દોષ બાળકોને જોઈ પોને યેલા થાય છે

બાળકોએ હાથ ધર્યાં એટલે સોને એક એક સાંઠો આપી,
માત્ર એક સાંઠો લઈ એમણે ઘરના આગણામા પગ મૂક્યો

આગણામા ઊભેલી એમની ક્રોધમુખી પત્ની આ દૃશ્ય
જોઈ સળગી ઊઠી. એ મનમા બળકી ‘આની દાનવીરતા તો
જુઓ ! ઘરમા છેકરા થઈ ચાટે ને ઉપાધ્યાયને આટો !’

ત્યાં તુકારામે સાંઠો એના હાથમા મૂક્યો પત્નીએ શેરડીનો
તિરસ્કાર કરી કહ્યું, ‘ફેકો આને ઉકરડો ! ફુલણુલ થઈ બધાય
સાંઠો છેકરાઓને વહેચ્યા, તેમ આનેય આપી દેવો હતો ને ?
આને અહીં શું કરવા લાવ્યા !’ એમ કહી ક્રોધના આવેશમા
ભાન બૂલેલી એણે સાંઠો પતિના બરડામા ફેંકાયો !

ચોટ તો એવી લાગી કે સાકાના જે કકડા થઈ ગયા.
છતાં મીઠું હાસ્ય કરી તુમંગમે કહ્યું ‘જાણતો જ હતો કે
મને મૂકીને તું એકલી તો નહિ જ ખાય. તું તો અર્ધાંગના
કહેવાય મને અર્ધા જાગ આપ્યા વિના તું ખાય ખરી? અર્ધા-
ંગનાનો ધર્મ તે જરાજર પાળ્યો છે!’ એમ કહી એક ટુકડો
મોમા મૂકી એ જાણકની જેમ રસ ચૂસવા લાગ્યા.

આ જોઈ એમના પત્નીની આજમા આમુ આની ગયા.
કહ્યું છે ને, તિસ્કારને પ્રેમથી છતો.

લોહીથી ખરડાયેલા કપડા લોહીથી નહિ, પણ પાણીથી
શુદ્ધ થાય, તેમ તિસ્કારનો પ્રતિકાર ક્રોધથી નહિ, પણ પ્રેમથી
થાય તત્તવાગ સામે ઢાલ, અગ્નિ સામે પાણી, તેમ નિઃશ્વાગ
સામે પ્રેમ!

૭૦ વર્ધમાનનાં વચનો

વોચ્છિન્દ સિનેહમપ્પાણો

કુમુદ સારદય ચ ચન્દિવં

સે સઘ્વસિનેહરચિણ

મમય ગોચમ ! મા વનારે ॥

સગર નાણુ કુમુદ જેમ જાયતે તથા રણનો
વિષગ આવે છે તેમ તારા મન જ રહેતો કે જો
છેડીને તું અદર આવ. દે મૈત્ર્ય! જે જાતે
પ્રમાદ મા કરે.

હાથે કરીને હેરાન

શ્રીવલ્લુની મેઘલી ધાત હતી જરી બરી વાદળીઓ વરસી રહી હતી રાજગૃહની ઘેરીઓમા તો જાણે સરિતાઓ ફરવા નીકળી હતી વર્ષાની આ રગલીલા નિહાળતા મગધપતિ ખિજિસાર ને મહારાણી ચેલણા મહેવના અરૂખામા બેઠા હતા

આરે બાલુ અધકાર જામ્યો હતો માણસના કાળજાને કપાવી નાખે એવી ગર્જનાઓ થઈ રહી હતી કયામ કઈ દેખાતું ન હતું નગરને અધકાર ગળી ગયો હતો, માત્ર વીજળી અગકતી ત્યારે જ દુનિયાના અસ્તિત્વનો ખ્યાલ આવતો

ઠડાકા સાથે એક વીજળી ઝબૂકી અને એના પ્રકાશમા થોડે દૂર, ઘૂટણ સુધીના પાણીમાથી લાકડા જેવતા એક વૃદ્ધને વાણી ચેલણાએ જોયો એ અમકી આવા ટાણે મજૂરી !

‘મહારાજ ! જોયુંને આપણ કલ્યાણરાજ ? એક બાલુ વૈભવની ઊંજો ઊછળી રહી છે, જ્યારે બીજી બાલુ પેટ માટે- માત્ર પેટ ભરવા માટે-આવા વરસાદમા માણસને કાળી મજૂરી કરવી પડે છે ! આ તે કલ્યાણરાજ્ય કે કાળરાજ્ય !’

મગધરાજ આમા કઈ ન સમજ્યા એમણે કઈ જ જોયું નહોતું ‘રાણી ! તમે શું કહો છો ? અત્યારે કેવો માણસ અને કેવી મજૂરી ?’

ત્યા તો ફરી વીજળી અમકી જ નેની નજરે દીવ્યણ સુધીના

પાટ્ટીમાં શ્રમ કરનો વૃદ્ધ નજરે પડ્યો. મગધનાજ જ્ઞાન સમજી
ગયા. આજ્ઞા કરી 'રે, કોઈ છે હાજર !'

દારપાળે આવી નમન કર્યું

'જાઓ, નદીકિનારા પર રહેલા પેલા માણસને બોલાવી
લાવો.' દૂર આગળી સીધતા ગળત બિબિસારે કહ્યું

થોડીવારમાં દારપાળ સાથે એક માણસ આવતો દેખાયો.
કોટોટો મારેલા, છર્ણ શરીરવાળા, લજ્જત દાકવા માત્ર લગોટી
પહેરેલા, આશાથી છાડી ઉતરેલી આખવાળા આ વૃદ્ધ પર
પ્રાસાદની સુવર્ણદીપિગ્ગજોને પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો. રાજા
શ્રેણિકે પૂછ્યું 'આયુષ્યમાન ! તું કોણ છે ?' તારા ઉદર
પૂરતું અન્ન પણ તારે પેર નથી કે આમ અકાળે શ્રમ કરવા
નીકળ્યો છું ?'

વૃદ્ધે સ્વચ્છતાથી નમન કરતા કહ્યું 'હું... ? હું તો
અકિચ્ચન મમ્મજી છું. મારે ઘેર અન્ન તો પૂરતું છે, એ
ઉપરાંત બે સુદર વૃષભ છે, એના સાડાત્રણ મૃગ તો તૈયાર
થઈ ગયાં. અર્થો જ્ઞાન જે બાકી છે, તેની પૂર્તિ માટે નદીમાં
તણાવે આવતા ચઢનના કાષ્ટને બહાર દાઢવા માટે અન્યારે
શ્રમ કરી રહ્યો છું. દિવસે કોઈ જાણે તો એ તારા જાપ
એટલે આ અ-કાલ એ મારા માટે સુ-કાલ છે.'

રાજાને વિચાર આવ્યો, વૃષભના મૃગ ? એ વગી મુ ? એ
કંઈ ન મમજ્યા રાજ ઘણી વીતી ગઈ હતી, વાત દૂરી કરના
રાજા બિબિસારે કહ્યું

'પ્રભાતે તમારી વાત સમજીને ચિંગડાની વ્યવસ્થા રાજ્ય
મહાર તરફથી કરવામાં આવશે જાઓ, અત્યારે સુખે નિદ્રા કરો.'

મમ્મણુને બિબિસારના પોતાના વિશેના અજ્ઞાન પર હસવું આવ્યું, અને સુખનિદ્રા શબ્દ એને આશ્ચર્યભર્યો લાગ્યો. ધનની ચિંતામાં એણે સુખનિદ્રા ભેદ જ ક્યારે હતી કે આજ એને સુખનિદ્રા આવે ?

મમ્મણુ નમન કરી ચાલ્યો ગયો. પ્રભાતે મમ્મણુ શેઠ મગધરાજને પોતાને ત્યાં નિમત્રી લાવ્યો. એક પછી એક બોયરા વટાવે. અદરના ભૂગર્ભમાં એને લઈ ગયો. ત્યાં એણે બે સુવર્ણના વૃષભ પડદા પાછળ રાખ્યા હતા. એ પડદો જિયકતા મમ્મણુે કહ્યું.

‘આ વૃષભોના વળુ શિંગડા તો રત્નથી મઠી દીધા છે. થોડા શુગનો થોડા ભાગ જ રત્નથી જડવાનો બાકી રહ્યો છે. એ સાચ એટલે એક કાર્ય તો પૂરું થયું કહેવાય !’

મગધરાજ બિબિસાર તો આશ્ચર્યમાં રૂખ્યા હતા. શુદ્ધ કાચનના બે ભવ્ય વૃષભો એ સ્વેત વસ્ત્રની નાથિથી પ્રગટ્યા હતા. જાણે જલિષ્ઠ હાથીના જ ભેદ લે. આખને ઠેકાણે મૂલ્ય વાન રત્નો મૂક્યા હતા અને એના શુગ તો રત્નખચિત સુવર્ણના હતા, જેના પ્રકાશથી ભૂગર્ભનો ભાગ પ્રકાશમાં નહાઈ રહ્યો હતો.

બિબિસાર પોતે જુએ છે, એ સાચુ છે કે પોતે નથી જોતા તે સાચુ છે, એ જામમાં પડી ગયા.

પોતાના રાજ્યભંડારમાં પણ ન મળે એવા રત્નોના આ સ્વામી અને છતાં આવી અધારી મેઘલી રાતમાં અદનકાંઈ ખેંચવાની કાળી મજૂરી !

ત્યારે રાજ્ય ટ્રેલિકને કરુણાસાગર ભગવાન વર્ધમાનના જ્ઞાનવચનો સાંભળી આવ્યા. ઇચ્છાજ્ઞા આગસ્ટ ટ્રેલિક ! ઇચ્છાઓ ને તૃષ્ણાઓ આકાશની જમ અનંત છે એનો અંત આવતો જ નથી. સતોષના શસ્ત્રથી તૃષ્ણાને છેદો, નહિ તો તૃષ્ણા માણસને છેદી નાખશે !

સતનુ નામ

સીતહૃદયા વાઘ જેમના પડોશી ■ એવા બીલોની વન્ની-
વાળા પ્રદેશમાં થઈ, અમારે માળવામાં જવાનું હતું અને મન
પ્રવામીઓ હતા અમારો કપરો પ્રવાસ દાહોદથી થઈ ચલાવેલો હતો.

દાહોદ મુધી તો વિહારમાં ઠોઈ મુરકેલી નેની નેની
પણ અહીંથી તો માર્ગ અતિ વિકટ હતો દાહોદથી ચલાવેલો
જ ગલ લેલી રમ્તો વાઙાચૂ ઠો, માળવામાં આવ્યો છે.

માર્ગમાં ઘણી ખરી ભીલોની જ વન્ની છે જેની જગે
જમીન છે તે ખેતી પર નસે છે જેને મજૂરી મળે છે તે મજૂરી
કરી ખાય છે, પણ જેને આ ભેમાથી એકેય જાણ નથી તે
ચોરી, લૂટ અને શિકાર પર છવે છે.

વિદાય વખતે દાહોદના કેટલાક જાણેલાં અને કુતું,
'મહારાજશ્રી! આપ આ રમ્તે પ્રવાસ તો કરે છે, પણ આ
રમ્તો જેમ વિકટ ■ તેમ કાષ્ઠક વાલસાંદો પણ મળે મળે
ઉજાણિયાતકોમના ધરનથી, છે કેવળ શીલોની જાણ આજુબાજુ
કેટલાક ભીલો તો ચોરી અને લૂટ જ ન કરે છે, એની
કૂરતા પણ જળગી છે! બે ચાર રૂપિયા મળે મળે મળે મળે
માર્ગ નાખતા વિચાર ન કરે એવા એ કુતું જે દુર્ગતિ
સાથે લીધા હોય તો ઠીક!'

'અમે તો સાધુશાઈ! એમ કહ્યું મળ્યું અને ન કરે
એમની વાત સામળ્યા વિના જ અમે તે અહીં નીકળ્યો

રમતાની બને બાજુ જિયા જિયા વૃથો ટોલે વૃથોની ઘટામા
સ્વતઃ ૪૫ ખીઓના મુક્ત ગાન શુભે પર્વતમાથી ઝરતા ઝરવાનો
ઝરમર મીઠો ધ્વનિ સજળાય પ્રમાનના કિરણો ઝાડના પાદડા
વીધી અમાના શરીર પર આવી સતાકૂકડી રમે, અને મોટી મોટી
આજોવાળા દોડતા હરણના ટોળા અમારો સામે જુએ અને પાછા
લાળી લાળી ફાળ બરો પવન વેગે દોડવા માડે

આવા મોહક દૃશ્યો જોતા માડુ હૃંચુ આનંદના જૂલે જૂલવા
લાગ્યુ પ્રકૃતિ માનના કાંચના આનંદના આમૃત જામના પાનથી
માડુ મન તો એવું મગ્ન થઈ ગયુ કે પદર માઈતિનો પથ કઈ
રીતે કપાઈ ગયો, એનીયે ખમર ન પડી મારા સાથીએને જોતા
મને ખ્યાલ આવ્યો કે હું મુકામ પાસે આવી પહોચ્યો ॥

અમારો મુકામ એક વિશાળ વડ નીચે હતો, ત્યાં સામાન
ગોઠવી આસન જમાવ્યુ સાથે આવનાર ભાઈઓએ ભોજનની
સગવડ કરી હતી

ગોચરી (ભોજન) પતાવી બપોરે જરા આરામ કર્યો આડુ
પડખુ કરતા જ નિદ્રાદેવીએ ચઢાઈ કરી! આરામની કિંમત તો
શ્રમિતને જ સમજાય ના!

આરામ લઈ જિલ્યો, ત્યાં આઠ કલાક સુવાનો ફેખાયા
ભાથામાતીર, અને ખભે કામઠું નાખેલા સુવાનોને જોતા જ દાહોદની
સરહદ પર પેલા ભાઈઓએ કહેલી વાતનું જૂન મારો નજર
આગળ લીધુ થયુ સ્વયં મને એક પ્રશ્ન લિપો કર્યો

‘અરે, બેચાર રૂપિયાની વસ્તુ માટે પણ ખૂનની સરહદ સુધી
પહોચી જનારા આ જ ગલી સુવાનો, તોફાન તો નહિ કરે ને?’

ત્યાં તો શ્રદ્ધા બોલી ઊઠી ‘મૂર્ખ! એની કરતા કરતા
તારો પ્રેમ મહાન છે કે નહિ? ક્યા ગયુ તારુ પ્રેમનું સામ્રાજ્ય?
કે પછી વાતોમા જ? ભોજન મન! ત્યાં ગયા તો પ્રેમના સામ્રાજ્યના

વફાદાર નોકરો છે એને પ્રેમની શાખા આવડે છે, તે તો સિદ્ધને
પણ મિત્ર બનાવી શકે, તો શુ આ માણસો તારા મિત્રો નહિ
બને? નાનો કીડો પરચરમા ઘર કગી શકે તો માણસ માણસના
હિલમા ઘર ન કરે ?

શ્રદ્ધાના આ શબ્દો મને વિશ્વપ્રેમના મહામંદિરમા લઈ
ગયા, ત્યાં માત્ર પ્રકાશ અને પરિમલ જ છે !

એમને મેં પ્રેમથી સંબોધ્યા. પ્રેમના પવિત્ર જળમા સ્નાન
કરી એ મારી નિકટ આવ્યા પડી આ પ્રેમના તાતલે જાણેલા
યુવાનોએ કલાકો સુધી મારી સાથે વાર્તાલાપ કર્યો એમની
પહાડી મિશ્રિત અર્ધ ગુજરાતી શાખા બને ત્યાં સુધી હું સમજવા
પ્રયત્ન કરતો સમજતો ત્યાં હું ઉત્તર આપતો, અને ન સમજતો
ત્યાં જરા મિત્ર બરતો.

મારા સ્મિતનો અર્થ 'હું સમજતો નથી' એમ એ સહેલાઈથી
કરી લેતા અને ઇશારાથી મને સમજાવતા એમની વાતોમા મને,
અને માની વાતોમા એમને ધીરેધીરે એવો તો રસ પડ્યો કે
સાજ થવા આવી તો પણ ન ચસક્યો હું કે ન ખસ્યા એ

મધ્યા એનો રંગબેરંગી સાળુ બદલી એની બહેનપણી
રજનીને મગવા ગઈ, ત્યારે જ મને ખબર પડી કે સૂર્યાસ્ત તો
ક્યારનોય થઈ ગયો છે !

'મહારાજ ! રસ્તો જરા ખસણ છે, એટલે વહેણ ન જતા.
અમે તમને સામા ગામ સુધી વળાવવા આવીશું હો રામ-રામ !'
કામકુ ખસા ઉપર મૂળી બિજા થતા યુવાનોએ કહ્યું

ઘડીલ- હું એ યુવાનોને જતા એઈ નહો એમનું શરીર
કાણુ હતું પણ વાતો કેવો બિજળી હતી ! કપડા ફાટેલા હતા
પણ હિલ કેવું અખડ હતું ! કપડાને થીંગડા હતા પણ મન પર

કયા કૃત્રિમતાના થીંગડા હતા? ચિરાયેલા પોતિયાને એમણે ગાઠે મારી હતી, પણ મનમા થોડી જ એમણે ગાઠે વાળી હતી? એ તો પ્રકૃતિ મેંયાના લાડકવાયા હતા! એક ઘા ને બે કટકા— એ એમનું સૂત્ર હતું એમને બે સાચું જ્ઞાન મળ્યું હોત તો? એમના ઝટ સળગી બિઠે એવા દિવની કોઈ દિલસોજ માનવીના હાથે માવજત થઈ હોત તો પણ આ પ્રશ્ન જ અસ્થાને છે ને?

આકાશના ઝંખામાથી ઉપાએ પોતાને શુવાળી ચહેરે બહાર નહોતો કાઢ્યો, ત્યાં તો દરે શુવાનો તીંગ-કામઠા લઈ હાજર થઈ ગયા મારી સાથેના એક ભાઈ મનમા જ બળાવ્યા ‘આ વળાવવાના બહાને અર્ધે રસ્તે લૂટવા તો નથી આવ્યા ને?’ પણ એનો બબડાટ સામળી માનથી ન રહેવાયુ મારાથી બોલી જવાયુ —

‘ઘડા ભરી જે સત્યથી, તે તો કદી ફરતી નથી,
ઘડાવિદોણી જિંદગી જમમા કદી ફળતી નથી’

પણ કોણ જાણે મને એવું થેલું લાગ્યું કે એમની વાતો જ સામળવી ગમે આખે રસ્તે વાતો, વાતો અને વાતો એ શુવાનોને પણ એમનો અનુભવ કાલવવાની જાણે આજ પૂન લાગી હતી! રસ્તામા ઝાઢોની ઓળખાણ આપે થોડું આજાએ ત્યાં પક્ષીઓની વાત ઉપાડે વળી ખીણોની, પર્વતોની, અને નદી ઓની પિછાન કગવે કચાક છૂપી પગલડીઓની, ચિંકારની, લૂટની અને ઉદ્ધે સતાઈ જવાના સ્થાનોની વાતો કરે!

લૂટની વાત નીકળતા જ મારાથી ન રહેવાયુ મેં શુદ્ધા દિલે, પેલા ભાઈઓએ કહેલી વાત એમને કહી સમજાવી વાત સામળતા જ એ બડબડાટ હતી પડ્યા પર્વતોમા પડ્યા પાડતું એમનું હાસ્ય સામળી હું જરા ઠંરી ગયો આ કેવું વિચિત્ર હાસ્ય!

ત્યા તો એમનામા એક શાસ્ત્રો ગણાતો નાયક જેવો યુવાન બોલી
 બિંધ્યો

‘સાચુ, સાચુ, મહારાજ! નમે કહેલું બધું સાચુ છે તમારી
 આગળ અમે જૂઠું નહિ બેલીએ અમારામાનો એક કાંઈને
 લૂંટે એટલે અમે જ લૂંટીએ છીએ, એમ કહેવાય, પણ અમે કોને
 લૂંટીએ છીએ એ તમને પેલા શાસ્ત્રોએ કહ્યું નથી લાગતું!’

મે કહ્યું, ‘કોને વગીશુ? જેની પાસે માલ હોય તેને!’

‘ના, મહારાજ! ના અમારે માથે પણ ભગવાન છે અમારેય
 એક હી ભરવાનું છે અમે જેને તેને ન લૂંટીએ ગામમા જે
 શાદુકાર ધર્મ, વિદ્યા ભણી, મીઠી વાનો કરી અમને લૂંટના હોય,
 તેમને અમે અહીં લૂંટીએ છીએ એ અમને ગામમા લૂંટે તો
 અમે એમને જ ગલમા લૂંટીએ એ લોકો ગરીબોને લૂંટતી વખતે
 ઘોડી જ દયા રાખે છે, તે અમે એમના ઉપર દયા રાખીએ?
 એ અમ ગરીબોને પ્રેમથી ન આપે તો બીકથી તો આપે ને! પણ
 તમારી વાત ન્યારી છે, તમે તો સાધુસ વહેવાઓ તમે કોઈને
 લૂંટતા નથી, પણ બિંદુ તમે તો આપો છો તમને લૂંટવાના
 ન હોય, તમને તો આપવાનું હોય તમને લૂંટે એને તો
 ભગવાન લૂંટે હો, મહારાજ! આ ગામ આવી ગયું અમે હવે
 પાછા વગીશુ રામ-રામ! કો’ક હી અહીં પધારને અને ગોપ
 મિહને યાદ કરજો’

પ્રેમથી નમન કરી એમણે વિદાય લીધી, પણ ગામમા
 પેસના મને એક જ વિચાર આવતો હતો કે, ‘હું એમને કેમ
 કરી સમજાવું કે તમે બિંબુ કરેલું જ્ઞાન તત્ત્વજ્ઞાન ખોટું છે! ગામના
 માણસો તમને લૂંટે એટલે તમે એમને લૂંટે એ ક્યાનો ન્યાય?
 બે કાળી વસ્તુ લેગી કરવાથી કાળી વસ્તુ ઘોડી જ ધોગી ધર્મ
 જવાની છે? પણ આ તો રહ્યા પ્રકૃતિમૈયાના લાડકવાયા!

દયાળુ મેઘરથ એની આખોના ભાવ પામી ગયા કોમળ
 દ્વાથ એના નાજુક પીછા પર ફેરવતા રાજાએ કહ્યું, 'ગભરુ
 છવા ગભરાઈશ નહિ તું અભય છે પ્રાણના લોગે પણ શરણે
 આવેલાનું રક્ષણ કરવું એ માટે દ્વત્રિયધર્મ છે એમા પણ આજ
 તો મારે પૌષધ વ્રત છે તું અભય છે'

તે જ પળે, જારીમાથી પવનના સૂસવાટા સાથે ઝડપથી
 એક બાજે પ્રવેશ કર્યો એની આખો પારેવા પર મડાઈ રહી
 એની આખોમા રહેલી ફૂરતાથી પારેવું કંપા બિઠ્યું એ બોલ્યો
 'રાજન, તમારા ખોળામા રહેવું પારેવું એ મારું ભક્ત્ય છે,
 એને મૂકી દો ભૂખની આગમા હું શેકાઈ રહ્યો છું'

અષાઢના વાદળા આકાશમા જામ્યા હતા ધર્મમંદિરના
 ઉદ્યાનમા વિસ્તરેલી વેલડિયોને ડાલાવતી પવનની લહેરખીથી
 વાતાવરણ ખુશનુમા હતું, પણ બાજની આ હિસક બાપાથી
 વાતાવરણ ઉઝ થઈ ગયું

'બાજ! શરણે આવેલાને શરણ આપવું એ અમારો
 દ્વત્રિયધર્મ છે માણસ ધર્મ ચૂકે પળી શું રહે? લાઈ, મારે
 અભય વ્રત છે એને અભય આપ્યું છે એ તને નહિ મળે'
 મેઘરથના ઓઠ ઉપર નિશ્ચયની દઢ રેખાઓ હતી

'મારે પણ છવવા માટે પેટ તો ભરવું ને?' લોહીતરસી
 આખો ફેરવતા બાજે કહ્યું

'પણ પાપથી?' દયાદ્ર આખ બધ કરતા મેઘરથે કહ્યું,
 'પારકાથી પેતાનું પોષણ એ ધર્મનું શોખનું છે તારા એક
 પીછાને કાપના જે કારમી વ્યથા તને થાય, એ જ આ પારેવાને
 પણ થાય, એ સમાન છવનધર્મ પણ તને નથી સમજતો?
 તારી તૃપ્તિ માટે બીજાનો સર્વનાશ કરવો છે?'

સૂર્ય વાદળમાંથી નક્કર આવ્યો અને વાતાવરણમાં ઉઝળા
વધવા લાગી બાજના શબ્દોમાં પણ એવી જ ઉઝળા હતી.

‘રાજન! તમે પેટ ભરેલા છો તેથી ધર્મ ને અધર્મ, માનવતા
ને દાનવતા, અદિ સા ને દિ સાની કિંવસૂત્રી નમને સૂઝે છે પણ
હું તો ભૂખ્યો છું દરિદ્રતાનું કુખ અને ભૂખની પીડા કારમી
હોય છે અત્યારે તો હું ભૂખની આગમાં બડબડ જાગી રહ્યો છું.’

ખરેખર! ભૂખ એ રૂપને બાજનારી, લાવણ્યને શૂસનારી,
ધોવનનો નાશ કરનારી, મૃતિનો ખવડ કરનારી, નયનોને ઢાંકારી
ખાનારી, વૈરાગ્યને ઉત્પન્ન કરનારી, જ મુખો વચ્ચે કણક કરાવનારી,
જાન માનવતાને સમૂળગી સગમાવનારી બહુરૂપી ગદામી છે
બાજની વાસ્તવિકતાએ ઉઝળા ધારણ કરી

‘રાજન! લજ્જા, વિવેક, ધર્મ, સૌમ્યતા વિદ્યા કે સ્નેહ
એ ત્યાં સુધી જ જળવાય છે, જ્યાં સુધી એ ભૂખના વિકરાળ
બાહુમાં ભીંસાતો નથી એના બાહુમાં ભીંસાએલાને ન હોય
શર્મ કે ન હોય અર્મ, ન હોય વિવેક કે ન હોય વિનય, ન
હોય સ્નેહ કે ન હોય સૌમ્યતા.’

પ્રતાપી સૂર્ય અપાડની નવજાત વાદળીઓને આવતી
જોવા માટે આ મેઘની ઘટામાં છુપાયેો હતો, એટલે આરે
બાજી મેઘરથના ઉત્તર જવો શાંતિ અને મીઠાશ હતી

‘પખીનજ! હું તમાની વાસ્તવિક વાત કમૂઠ કદુ છું
ભૂખનું કુખ આકરૂ છે, તો હું તમને મનગમતું ખાવા
અપાવવા તૈયાર છું જોલો, તમને શું ખપે છે?’

બાજની આખમાં કિંસા ધમી આવી, એની લોહીનરસી
આખ ઠહેવા લાગી, ‘અમારે મનગમતું એટલે માસ અમને
મામ વિના ખીજી શું પ્રિય હોય?’

‘ફરી માસ ?’ અરે બલાભાઈ ! માસ સિવાય બીજો કાંઈ
જોરાક માગ અભયવ્રતવાળો હિંસા કરી રીને કરી શકે ?
નિર્દોષને બધા ઉત્પન્ન કરવો એ તો વ્રતભંગ કહેવાય ’

રાજ ! માસ એ અમારો જોરાક છે, અને એ પણ વાસી
નહિ તાજુ માસ વ્રત પાળવું કે તોડવું તે તમે જાણો છો
તો મારા પેટ માટે માસ માગુ છું અને ખરું કહું તો રાજન !
ધર્મ વાતોથી નથી પગાતો વર્તનથી પગાય છે ! બીજાનું
નહિ તો તમારું માંસ આપો પણ આપો માસ આખ્યા વિના
તો નહિ જ ચાલે !’ નફટાઈના શિખરે જોતી જાગે કહી જ નાખ્યું

વાદળીઓ આરે જાણુથી ધસી રહી હતી વાતાવરણની
ગભીરતા સૂર્ય સમજી ગયો એ દૃશ્યને જોવાની હિંમત જોઈ
જેઠેલા સૂર્ય વાદળામા સપૂર્ણ સતાઈ ગયો

મેઘરથની આજ્ઞા થતા ધર્મમંદિરમા કાટો ગોઠવાઈ ગયો
એક પડલામા પારેવું હતું બીજા પડલામા મેઘરથ પોતાની
જાઘમાથી કાપી કાપીને માસની પેરીઓ ગોઠવી રહ્યા હતા
લોહીનું ઝરણ વહી રહ્યું હતું પડલામા માસની પેરીઓની ઢગલી
થઈ, પણ પાંજરું જરાય ન નમ્યું મેઘરથ એક ક્ષણ વિચારમા
પડ્યા પારેવાનું તે આટલું જાંઘું વજન ? કઈ કાવતરું તો નહિ
હોય ? પણ મારે શું ? મારે તો માનુ વ્રત પાળવું છે

ધૈર્યના બકાર મેઘરથ પોતે જ ગ્રાજવામા બેસી ગયા

સોના મોમાથી આહ નીકળી ! ‘નાથ !’ એક નાચીજ
પારેવા માટે પ્રાણત્યાગ ન હોય આ તો કઈક કાવતરું ■ આપની
જાઘમાથી વહી જતું લોહી જોઈ ને અમને તમ્મર આવે છે
સજામાથી પોકાર પડ્યો

પડલામા જેઠેલા મેઘરથે કહ્યું ‘ગમે તે હો, કાવતરું હો કે,
સત્ય હો ! મારે મન આ પ્રતિજ્ઞા છે પ્રતિજ્ઞા એ મારો પ્રાણ

છે અને પ્રતિજ્ઞા એ માત્ર ધન છે પ્રતિજ્ઞાપાલન એ જ જીવનની સાચી ઇતિશ્રી છે પ્રતિજ્ઞા તૂટે ત્યારે એક માનવીનું જીવન નથી તૂટતું, પણ લાખો માનવીઓના હૃદય તૂટે છે પામરના પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરાવે છે સાત્ત્વિકતા પ્રતિજ્ઞાને અભંગ રાખે છે

મેઘરથના અમર ઘોષ પર મોહેલી નવખત વાદળીઓ વરસી રહી અમી છાટણાઓથી ધરતી ચાતા અનુભવવા લાગી ત્યાં એચિતો પ્રકાશનો પુનઃ ચારે બાજુ પ્રસર્યો અને એમથી એક અનુપમ લાવણ્ય ઝરતી સુદર આકૃતિ પ્રકટી.

સૌ સ્તબ્ધ થઈ ગયા

‘હું દેવકુમાર! રાજા મેઘરથના ચરણોમાં એ પ્રકાશ મૂર્તિએ માથું મૂકી સૌને ઉદ્દેશીને કહ્યું, ‘આ નરરત્નની કસોટી કરવા આવ્યો હતો કારણ કે દેવસભામાં ઇન્દ્રે રાજા મેઘરથના મતના વખાણ સ્વમુખે કર્યા મારે ગળે એ વાત ન ઊતરી મને થયું કે દેવની શક્તિ આગળ માનવ-શક્તિ શું હિસાબમાં? મેં એ માટે તેમને કસોટીએ ચડાવ્યા અને માનવીના મનોભાવ આગળ માત્ર મસ્તક નમે છે કબૂતર ને ગાજ એ મારા વૈકિય રૂપ છે હે ભરતખંડના ભાવિ તીર્થ કર સોળમાં શાંતિનાયા મહા માનવની પૂર્વ ભૂમિકામાં પણ માનવતા કેવી જાળ્ય હોય છે, તેનું આપ ઉઠાડવું છે પ્રત્યે! પુનઃ આપના ચરણોમાં માથું મૂકી, હું ક્ષમા ચાચું છું મને ક્ષમા આપો આપનાથી વસુધરા બહુરતના છે!’

અલ્પ થઈ પ્રકાશમૂર્તિને સૌ જોઈ રહ્યા મેઘરથના અક્ષન અંગ પર પુષ્પમધને પ્રકાશની વૃષ્ટિ થઈ રહી હતી, ને વસુધરા પર જળવૃષ્ટિ થઈ રહી હતી

મતધારીનો વિશ્વ હો!

ઇજ્જત કાણે લીધી!

ઝીકાના ગિંદુનું રૂપ તો કાઠ નથી, પણ એ ત્યારે કમળના પાલકા પર પડ્યું હોય છે, ત્યારે તો એ સાચા મોતીની રમ્યતા સર્જતું હોય છે તેમ વાણી ને વર્તનનું એમ તો કાઠ મૂલ્ય નથી પણ વિવેક વાપરવાથી એનું મૂલ્ય અનેકગણ વધી જાય છે

આવનાર અતિથિ માટે ંધી સગવડતા સાચવી દોય, ફરેક રીતે તૈયારી કરી હોય, કોઈ પણ વસ્તુની જરાય ખામી ન રાખી હોય, પણ એમા જરાક એ વિવેકની ખામી રહી ગઈ હોય તો બધી તૈયારીઓ અને સાચવેલી સગવડો બ્યર્થ જાય છે એમ કાણુ નથી જાણતું ? છતાં આપણે જોઈશું તો જાણવા મળશે કે જીવન-પથના ઘણા ખરા મુસાફરો માત્ર એક વિવેકની ઉણપને લઈને જ જીવનમા નિરાશા અનુભવના હોય છે

ધાર્મિક ઉત્સવ શું કે આધ્યાત્મિક ચિન્તન શું, સામાજિક પ્રવૃત્તિ શું કે રાષ્ટ્રીય ક્રાન્તિ શું-આ બધી પ્રવૃત્તિઓ વિવેક માળે છે વિવેકના અભાવે આ વસ્તુઓ જળ-વિહોણા સરોવર જેવી બની જાય છે જેને વિવેકનો ચીપિયો મળી આવે છે તે ગમે તેવી વસ્તુને પણ એ ચીપિયાથી ઉપાડી સમયને અનુરૂપ બનાવી શકે છે, પણ જેને એ ચીપિયો મળ્યો નથી એ ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ કરે પણ એ પરિમલ વિનાના પ કેજ જેવી જ ગણાય વસ્તુ દેખાય ઘણી પણ એમા સત્વ કાંઈ ન હોય

એટલે જ વિવેકી માણસો દુનિયામા ધમાલ ભરેલા શબ્દો કરતા, અર્થ ભરેલા કાર્ય વરફ વધારે લક્ષ આપતા હોય છે

એ જેમ કેઈ કરતા જાય તેમ એમાંથી મુલાસ પ્રમટની જાય,
જને કાર્યની મુલામ જ્યારે જોવે છે ત્યારે એની આમજ
માણસની વાચા સાવ પામર લાગે છે

પણ અવિવેકી માણસો તો ગોલવાને બહુ મદદ આપતા
હોય છે એ તો એમ જ માનના હોય છે કે વાચાગતથી જ
મા જમનનો રથ અવિગતપણે ચલે છે, પણ અર્ધદીન અને
વિવેકદીન વાચાથી અનર્થની દારમાગા ઊભી થાય છે, એ
એમના ધ્યાનમાં નથી આવતું

આજ ત્યારે વિવેકની ચર્ચા ઊપડી છે, ત્યારે મુજબનો
એક પ્રસંગ મને યાદ આવે છે

નવેક વાચાનો સમય હતો. મુખ્યસ્થાપક પ્રમણે
સમયસર દુકાન બંધ કરી, દર્શિલાલને મારી શેરવા ઉપડાવી
રમણલાલ પેર જઈ રહ્યા હતા

એમણે ઘર ત્રીજા બોઈવાડામાં હતું, એટલે મલીના
વગર પાસે જ રસિકલાલનો ભેગો થયો. રસિક હ દર્શિલાલનો
દરીફ હતા, અને ગુટો પણ ખરો. એના મનમાં ઘડી વજનનો
હાજ હતો એ તક જોનો હતો. લાગ મળે તો અપમાનનો
ખટલો તમાચાથી વાગવાની એને પૂન ચડી હતી

આજના પ્રસંગ રસિકને ઠીક લાગ્યો. માર્ગમાં આજ
કોઈની અવગ-જવર પણ નહોતી. મલીના વગર હતો. જતો
જરા દૂર હતો, એટલે લાગ જોઈ એણે રમણલાલને એક પાલ
મારી, એની પાછડી પૂગ લેગી કે, હુ થઈ ગયો

રમણલાલ શાળા, ચકોર અને સમયનું દળ એણે પાછું
વાળી જોયું પણ રસિકલાલ કચરોજ અદરશ થઈ ગયો હતો.
એટલે કાંઈ પણ બોલ્યા વિના, પચ્છીની પૂળ ખ ખેરી, ખા
પર મૂકી, બાણે કાંઈ જ બન્યું નહીં એ રીતે આજના વખત

શુરુએ હાકે મારી 'વત્સ યુધિષ્ઠિર ! પાઠ આવડ્યો કે ?'

તુષારધવલ સિમત કરી યુધિષ્ઠિરે કહ્યું 'ના શુરુદેવ, પાઠ હજી નથી આવડ્યો '

મીઠો ઠપકો આપતા શુરુદેવે કહ્યું 'આટલું નાનું સૂત્ર પણ નથી આવડતું ? બા જલદી કરી લાવ '

સૂર્ય તો આગળ વધી રહ્યો હતો ગધ્યાદ્વન યવા આઘ્યો પણ યુધિષ્ઠિર તો સૂત્રને રટે જ નાચ ॥ શુરુએ ફરી પૂછ્યું

કેમ, યુધિષ્ઠિર ! હજી કેટલી વાર છે ?'

અતિ નમ્રતાથી નમન કરી યુધિષ્ઠિરે જવાબ વાળ્યો 'ના, શુરુદેવ, પાઠનો પ્રયોગ હજી પૂરો થયો નથી '

આ સામળી શુરુ કટાણી ગયા, રે ! આવો તેજસ્વી વિદ્યાર્થી આવો જડ કેમ ? સૌથી મોખરે રહેનાર સૌથી પાછળ કેમ ? આચાર્યથી ન રહેવાયુ સાજ પડવા આવી હતી, એટલે યુધિષ્ઠિરનો કાન પકડી એક હજવો તમાચો મારતા કહ્યું

'પાઠ હજી નથી આવડ્યો ?'

તે જ પળે, એવી જ નમ્રતાથી યુધિષ્ઠિરે કહ્યું 'શુરુદેવ, પાઠ આવડી ગયો પ્રયોગ પૂરો થયો '

દુર્યોધન દ્વર જિતો જિતો મનમા મલકતો વિચારી રહ્યો હતો સોટી વાગે ચમચમ, વિદ્યા આવે ધમધમ

સધ્યાનો રમ શુરુની ઉજ્જવળ દાદીને ગ રંગે રંગી રહ્યો હતો, ત્યારે યુધિષ્ઠિરના નયનોમાથી ક્ષમા ની

વાત્સલ્યથી યુધિષ્ઠિરના મસ્તક પર હાથ

પૂછ્યું 'વત્સ, થોડા વખત પાઠ
અને હવે એકદમ કેવી ની યો

યુધિષ્ઠિરે કયું 'ગુનદેવ, આપે કહ્યું કે 'ક્રોધ મા કુરુ, ક્ષમા કુરુ' પણ ક્રોધનો પ્રમુખ આઘ્યા વિના અને શી ખખર પડે કે મે ક્રોધ નથી કર્યો, અને મે ક્ષમા રાખી છે। અત્યારે જ્યારે આપે તમારો માર્યો તોયે મને ક્રોધ નથી થયો અને ક્ષમા જ રહી એટલે આ પ્રયોગ દ્વારા મને લાગ્યું કે હવે મને પાઠ આવડ્યા ॥'

આ જીવનશિક્ષણથી દ્રોણ યુધિષ્ઠિરને વાતસત્યબાવથી ભેટી પડ્યા, ત્યારે ગમનનો સૂર્ય શિક્ષણની આ નવી રીત ઉપાને કહેવા અન્તાચળ પગથી સરી ગયો।

દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ

માલસની જેવા દષ્ટિ હોય છે તેને તેવી જ સૃષ્ટિ દેખાય છે માલમ કાળા ચરમા પહેરે તો એને આખું જાન કાગુ દેખાય લિંગમય અદ્ર પણ શ્યામ દેખાતો। વિશ્વને એના સ્વરૂપે જોવા માટે પણ નિર્ભજ દષ્ટિ જોઈએ

હસ્તિનાપુત્રી રાજસલાગાથી દુર્યુધની રોધી કાઢવાનું કયું ત્યારે ધર્મગાનને કોઈ દુર્યુધી ન દેખાયો કાગ્ય કે પ્રત્યેક માનવીઓમાં એણે કઈક ને કઈક વિસિદ્ધ મુજો જોયા એને સૌ સદ્મુખીજ લાગ્યા

જ્યારે આ વાત દુર્યોધનને કનવામાં આવી ત્યારે એની નજરમાં પ્રોઈ સદ્મુખીજ ન ન આવ્યો કાગ્ય કે એણે મુખવાન આત્મામાં પણ કઈક ને કઈક દુર્યુધ રોધી કાઢ્યો અને એને આખી સભા દુર્યુધીઓથી ભિભાવેલી દેખાઈ।

અ પ ણ ધ મ

દુબીનાર વિચાર આવે છે કે, ભારતની સંસ્કૃતિના મૂળમાં એવા તે કયા તત્ત્વો પડ્યા છે કે એના પર આટલા આક્રમણો અને આટલા પ્રહારો થયા છતાં, એનો આત્મા અખંડ રહ્યો !

આટલા પ્રહારો થયા પછી કોઈ પણ સંસ્કૃતિનો આત્મા અખંડ રહ્યો હોય એવો દાખલો ઇતિહાસને પાને નોંધાયેલ નથી. ભારતની સંસ્કૃતિએ પ્રહારો સહ્યા છે આક્રમણો વેઠ્યા છે, છતાં એ પડી નથી, ઊભી છે વલ્લસી નથી, વિકસી છે આના સ્થૂલ કારણો ન મળતા હોય તો ય આ વાત સાબળ્યા પછી લાગે છે કે આવી ઉદાત્ત ભાવના એના મૂળમાં ધરગાયેલી છે અપૂર્વ અર્પણ ભાવના જ આ સંસ્કૃતિનો આત્મા છે

અકમળના પુત્ર સવીમે મેવાડ ઉપર ચઢાઈ કરી તે દિવસની આ વાત છે એક રાજ્ય બીજા રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરે ત્યારે, ચઢાઈ કરનાર રાજ્ય, જે રાજ્ય ઉપર આક્રમણ કરે ત્યાંથી જ પોતાના સૈન્ય માટે જોશક મેળવે, એવો સ્વાભાવિક ક્રમ હોય છે, એટલે સલીમના સેનાપતિએ હુકમ કર્યો 'જાઓ, ઘોડાઓ માટે લીલા ચણા કાપી લાવો.'

અધિકારી પોતાની સાથે એક હુકડી લઈ જ ગલ ભણી ચાલી નીકળ્યો હુમરાજ પ્રદેશ હતો, અધ્યાત્મનો સમય હતો

કયાક લીલા ખેતરો દેખાતા હતા, પણ માણસ તો કયાય દેખાતો ન હતો વાતાવરણમાં શૂન્યતા હતી લીલા ચણાના ખેતરો કેમ મળે ?

અધિકારી નિરાશ થઈ ગયો. એટલામાં ખેતરના છેડા ઉપર એક નાનકડી ઝૂપડી દેખાણી એના મુખ ઉપર આશાનું કિરણ ફરક્યું ! અધિકારીએ જઈ ઝૂપડીનું બારણું ઠપકાર્યું અહરથી પડછદ કાઢાવાળો એક વૃદ્ધ ખેડૂત બહાર આવ્યો.

કરચડીઓવાળું એનું મુખ, ભાવશીની એની આખો, અને અણ્યાળું નાક, એના જીવનમાં ગ્રેડી શબ્દતાને વ્યક્ત કરી રહ્યા હતા.

અધિકારીએ કહ્યું, ‘હાહા ! અમારા ઘેડાઓ માટે સજ્જા ભેંઈએ છે, તો અમારી સાથે ચાલો અને ટોર્ષનું ખેતર બતાવો.’

આ સામગ્રી વૃદ્ધ એકદમ વિચારમાં પડી ગયો. ઘેડામાં પ્રગટેલી વેનાની જ્વાળાથી એનું મુખ તામ્રવર્ણ થઈ ગયું અને સ્વાર્થ અને પગમાર્થના વેવાના બે દોરથી એનું હૃદય વસોવાઈ રહ્યું પણ બે જ પગમાં એણે નિર્ણય કરી લીધો સ્વસ્થ થઈ એણે કહ્યું

‘ચાલો, મારી પાછળ પાછળ આવ્યા આવો !’

આ વૃદ્ધના મુખ ઉપર આવેલા ભાગ્યેને વાચવા અધિકારીએ પ્રયત્ન કરી ભેંયો, પણ એમાં એ નિષ્ફળ નીવડ્યો એટલામાં તો ચણાના છોડવાઓથી લગી પડેલું ખેતર એની નજરે પડ્યું, અને એણે મૈનિકોને હુકમ કર્યો, ‘થણી ભાઓ આ ખેતર ઠીક છે અહીં જ લેવા માટે આગળ જવાની જરૂર નથી.’

આ શબ્દો કાનમાં પડતા બાણે વિચારોની તાણ આવી ન હોય તેમ વૃદ્ધે કહ્યું ‘અહીં નહિ મહેરબાની કરી થોડા આગળ ચાલો, આનાથી સુદર અને મોટું ખેતર હું આપને બતાવું, જેની આગળ આ તો કંઈ હિસાબમાં નથી.’

અધિકારીએ કટાક્ષ કર્યો, ‘કા દાદા ! અમને પરદેશીઓને
જનાવવામા મગા પડે છે કે ? આગળ ને આગળ લઈ જઈ
શુ કરવું છે ? અમને જોઈતું હતું તે અમને મળી ગયું છે
તમારા માર્ગદર્શનની હવે જરૂર નથી તમે તમારે રસ્તે પડો.’

જેડૂને પોતાની પ્રતાપી સફેદ દાઢી ઉપર હાથ નાખતા
કહ્યું, ‘આ ધાળા આબ્યા છતા હું તમારી મફકરી કનીશ ?
મારા વચન પર વિશ્વાસ રાખો આગળ ચાલો હું આથીયે
સુદૃઢ ખેતર જતાવું’

મધ્યાહ્નના તાપ જેવી ઝેની તેજસ્વી વાણી સૌને આગળ
દોરી ગઈ થોડે દૂર નહિ ગયા હોય ત્યાં તો અણ્ણાના પાકથી
નમી પડતું એક લોલુછમ ખેતર દેખાયું

ખેતરના થોડે ઊંચા રહી જેડૂતે કહ્યું, ‘હવે તમારે
જોઈએ તેટલા ચણા અહીંથી લેવા માટે’

સૈનિકો ઊંચા ખેતરમા પડ્યા જેમ ફાવે તેમ ખેતવા
લાગ્યા જોતજોતામા મોલનો ઢગલો ઘસી ગયો થોડીવાર પહેલા
હમ્મ હમ્મ થતી હરિયાળી ભૂમિ જોતજોતામા સાવ ઉજળક
અને સપાટ બની ગઈ

વિદાય લેતા અધિકારીએ પૂછ્યું, ‘દાદા ! એક વાત પૂછું ?
પહેલા અમે જે ખેતર જોયું હતું તે ઠીક હતું, અને નજીક
પણ હતું, છતાં ત્યાંનો પાક તમે અમને ન લેવા દીધો, ન
અહીં સુધી અમને ખેતી લાબ્યા એમા તમારો કઈ સ્વાર્થ ?’

કર્તવ્યભાવથી કરુણ જનેલી આખી ભૂમિ પર ઢાળતા
જેડૂતે કહ્યું ‘સ્વાર્થ ! સ્વાર્થ તો ખરો જ ને ! આ લોકોનો નહિ
તો પરલોકનો દેહનો નહિ તો આત્માનો પણ સ્વાર્થ વિના
કોઈ પણ, કાઈ પણ કરી શકે ખરો ? પહેલા જે ખેતર તમે જોયું
તે મારું નહોતું, મારા પાંદરાડીનું હતું આ ખેતર મારું છે !’

અધિકારી આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયો એણે કહ્યું 'શું આ તમારું
ખેતર છે? અને તમે અમને અહીં દોરી લાવ્યા?'

'હા' ખેડૂને કહ્યું, 'તમે માલ મફતમાં લઈ જવાના હો,
ત્યારે હું મારા પટોશીનું ખેતર કેમ બતાવી શકું? સાથે રહીને
પાટોશીને લૂગાવવા કરતા હું પોતે જ શા માટે ન લૂટાઉં? મૃત્યુ
સમયે કંઈ નહિ તો પાટોશી ધર્મના પાવનની મારા મુખ ઉપર
સતોપની રેખા તો આવશે, અને યશ કે સ્વાર્થાધ બની મે
પાટોશીને દુઝા નથી દીધા વિપત્તિમાં પણ મે મારો પાટોશી
ધર્મ આચર્યો, સર્વસ્વ લૂટાઈ ગયું છતાં નીતિ સલામત રાખી'

જતા જતા અધિકારી વિચારવા લાગ્યો. 'જે ભૂમિમાં એક
ગરીબ ખેડૂત પણ આવો અર્પણ ધર્મ સમજે છે, એ ભૂમિ
જીતી જિતારો ખરી?'

કથસ્તાન નથી

બર્નાડશોને નોબેલ પ્રાપ્ત થયું ત્યારે એમના
માનમાં એક પાર્ટી ચોખ્ખા મારા મૃદસ્થાને નિમગ્ન
અપાયા પાર્ટીના દિવસે આમ જિત સદ્ગૃહસ્થાથી હોલ
ભગઈ ગયો પાર્ટી આપનારાઓને એ ખબર ન હતી
કે, બર્નાડશો માનવતાના ઉપાસક એવા શાકાહારી છે

પાર્ટીની શરૂઆત થઈ પણ સો તો શાન્ત બેસી
ગયા કેઈ પણ વસ્તુને એમણે સ્પર્શ પણ ન કર્યો
એક સભ્યને કહ્યું 'આપ કેમ કંઈ લેતા નથી?
આપના માનમાં તો પાર્ટી છે આપ ન સો તો
શરૂઆત કેમ થાય?'

શોએ સાંભળનારના દેવામાં કોઈક જાય એવો
અને કદી ન જુઝાય તેવો સાવ દેવો ઉત્તર વાળ્યો

'હું માણસ છું—મરેલાં જીવોને દાટવા માટેનું

કથસ્તાન નથી।

વાણીમા અમૃત ■ મુખ ઉપર લાખ લાખ ઉવાના તેજ ■
 આખમા પવિત્ર પ્રેમ છે આ મહામાનવના સિતનમા જ
 તાગતે વતતિ સ્મરણ જ્ઞાન થાય ■ ખાતે પૂર્ જન્મમા સાધુ
 હતો તે સામરી આવે છે, પછી તો એ પ્રભુ મહાવીરના ચરણોમા
 માથુ ઢાળી દે છે અને અજોલ સર્પ મનમા જ પ્રતિજ્ઞા કરે છે

‘આજથી હું માત્ર માથુ ઢરમા ગળીશ, શરીરનો ભાગ
 રાકડાની બહાર ગળીશ અને આવેલી વિપત્તિને સમભાવથી
 સહન કરીશ’

હવે સૌ આ માર્ગે આવે છે નાગદેવને શાન્ત બોધ સૌ
 એમની પૂજા કરે છે કોઈ એમના પર ક્રુધ રહે છે, ક્રોધ ધી
 રે છે, એને લીધે કીડીઓ ઊભરાય છે નાગદેવના શરીરે કાણે
 કાણા પાડી, એનું શરીર ચાળણી જેવું કરી મૂકે છે, છતાં
 નાગ શાત રહી વિચારે છે

‘જીવ ! આજ સુધી તે ઘણાને હથ માર્યા, તે તુ
 ણીલના હથ પછ સહી લે તે ણીલના જીવ લીધા છે, હું અ
 આપ્યું છે, તો આજ તુ શા મારે અકળાય છે ?’ આવા ઉચ્ચ
 વિચારોમા મર્પ મૃત્યુ પાત્રી આઠમા કેવલોકમા જાય છે

વર્ષો પછી ફરી આ માર્ગ પર લોકોનો પગરવ ચાલુ
 થયો છે ઉજ્જડ ધરતી હસી બિહી છે નગરજનો સાથે ગોપાળો
 માતો કરતા જાય છે અને રાકડો આવે છે ત્યારે સૌ બોલી બેઠે છે

‘ધન્ય મહાવીર ! ધન્ય નાગદેવ ! ધન્ય એ અદ્વિજ્ઞાને
 જેણે હિંસા ઉપર વિજય મેળવ્યો !’

મારું નમન શ્રમણત્વને છે

મહારાજા પ્રિયદર્શી જેટલા પ્રતાપી હતા, એટલા જ એ ભક્ત ને નમ્ર હતા. એટલે માર્ગમાં મળતા શ્રમણ માત્રને એ નમન કરતા આ રીત અમાત્ય યશને ન ગમી નમ્રતાથી એણે કહ્યું 'મહારાજા! આ બિશુઓમાં તો દરેક જાતના લોકો હોય, એટલે જેના તેના પગમાં માથું નમાવવું એ આપના ગૌરવને ઉચિત નથી લાગતું પાવને નમન થાય એ જ ગૌરવોચિત ગણાય !'

સમયસુ મહારાજા મૌન રહ્યા જાણે આ વાતને સામગી જ નથી ! એ યોગ્ય સમયની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા એક દિવસ ગામમાં ઠાંઈ પુરુષનો ચિરચ્છેદ થયો. મહારાજા એ માથું મગાવી લીધું પછી કસાઈને ત્યાંથી થોડા પેટા, બકરાના માથા મગાવી એમાં આ માણસના માથાને ગોઠવી, શહેરના મુખ્ય દ્વારે અમાત્ય યશને એ વેચવા બેસાડ્યો

અમાત્યને એ વિચિત્ર કાર્ય ન ગમ્યું, પણ પ્રિયદર્શીની આજ્ઞા અફર હતી

પશુઓના માથા તો દ્રવ્ય આપી માસાહારી લોકો ખરીદી ગયા, પણ માણસના માથાને ઠાંઈએ ન લીધું સાજ પડતા એ માથાને ભક્ત આપવા તૈયાર થયો, પણ ઠાંઈએ ન લીધું ઠાંઈએ ન લીધું એ તો બાણ્યુ, પણ માણસના માથાની વાત આવતા સો વૃણા કરી આજ્ઞા ગયા

‘કેમ ? જધા માથા વેચાઈ ગયા ?’ પ્રિયદર્શીએ ગભીર
જની પૂછ્યું

‘ના, બ્લનવરના જધા માથા વેચાયા છે, પણ માથુમનું
માથુ તો મફત આપતાય કોઈ લેતું નથી’ નમ્રનાથી નમન
કરતા અમાત્યે કહ્યું

‘માણસનું માથુ લોકો કેમ લેતા નથી ?’

‘કારણ કે એનાથી લોકો ઘૃણા પામે છે’

‘આ એક ગાથાથી ઘૃણા પામે છે, કે ગમે તે માનવીના
વઢાયેલા માથાથી લોકોને ઘૃણા છૂટે છે ?’

‘પ્રભો ! ગમે તે માણસનું માથુ હોય પણ લોકોને તો
ઘૃણા જ છૂટે માણસનું માથુ જ એવું કે મર્યા પછી એ
ઘૃણાને પાત્ર !’ અમાત્ય મૂઝાઈ રહ્યો હતો પ્રશ્નાવલિ કયા
લઈ જશે એની કલ્પના એને ધીમે ધીમે આવવા લાગી એ
તો યત્રની જેમ ઉત્તર જ આપતો હતો

‘ધારો કે મારું માથુ કાપીને વેચવાનો પ્રસંગ આવે
તો એથી પણ લોકો ઘૃણા પામે ? એથી પણ લોકોને કટાણા
આવે ? એનો પણ લોકો તો તિરસ્કાર જ કરે ને ?’

આ સાંભળી અમાત્ય કપો લીક્યો એના મોં પર સ્વેદ
ગિન્દુઓ જામ્યા એ એકદમ ગભરાયો મોન રહ્યો

પ્રિયદર્શીએ કહ્યું ‘હું તને અલય આપું છું તું સત્ય
કહે મારા માથાથી પણ, લોકો તો ખરીદતી વખતે ઘૃણા જ
અનુભવે ને ?’

‘હા, મહારાજ ! આપનું માથુ પણ કટાણાજનક બને
એનેય કોઈ ન ખરીદે !’ કપતા અમાત્ય યશે કહ્યું.

મુજ વન ઉપર આવના ને જૂની વાતને સભારતા
પ્રિયદર્શીએ મિષ્ટ શબ્દોમા કહ્યું

‘મરી ગયા પછી માથા માથાથી પળ કટાળો જ આવવાનો
હોય, એનાથી પણ લોકો જુલો જ પામવાના હોય, તો છવના
આ માથુ ધમણોના ચ લોમા નમણુ એમા મારુ ગૌરવ શુ
ફણાર્ધ જવાનુ હતુ ? અને એમા તને અનુચિત શુ લાગતું હતું ?

‘જાતિ ગમે તે હોય, પણ તે ધમણ તો છે ને ? માત્ર
તમન જાનિને નથી, પણ એના ધમણત્વને છે !

✽

મૈત્રીનુ માધુર્ય

એક શાગામ બે વિદ્યાર્થીઓ સાથે જમ્યુતા હતી પુષ્પ
અને પરિમલ જેની એમની મૈત્રી હતી આગળ જતાં જતેના
ગઢ જૂદા ફટાયા, એક ચિન્તકે જન્યો, બીજો પ્રધાન જન્યો

એ પછી વર્ષો પીત્યાં જને જુદી જુદી દિશામા આગળ
વધી ગયા હતા એક નિવસ પ્રધાનની પત્ની ચિન્તકને મળવા
આવી, એણે કહ્યું તમે તમામ મિત્રને હમણાં મળવા કેમ
આવતા થયા ?

ચિન્તકે સદાનુભૂતિ જનારનાં કહ્યું ‘હમણાં તો માગ
મિત્રો મળ્યાં મળવા આવે છે હું એક ન મળુ તોય આને
હું તો તેને ત્યારે જ મળીશ જ્યારે એ ચૂટપ્પીમાં જોડી મળે
હશે આજે મૂળને સસામ ભગ્ન મેને ત્યાં ડોહાતાવ નહિ
હોય અને માગ એ મિત્રનું હૈયું નિગસા અને વ્યથાથી ભારે
થયેતું હશે, ત્યારે હિસાહનુ ઔરધ અને આધાસનનો
મતમપટ્ટો લઇ, એના ધાને રૂઝવા દાખર થઇશ’

મિત્રનો મર્મ દાસ્તનો ડોહાદસ વધારવામાં નથી,
હુ-ખનાં આંસુ લૂગવામાં છે !

અપકારી પર પાણુ ઉપકાર

ચૈત્રના તાપથી ધરતી ધગધગી રહી હતી, અને આમ વૃક્ષો પર ફેરીઓ જમી રહી હતી, ત્યારે વનકીડાથી વિરમેલા મગધરાજ પોતાના અદ્ય પરિવાર સાથે, એક આમ્રવાટિમાં વિશ્રાન્તિ લઈ રહ્યા હતા.

એ આમ્રવાટિકા પાસે થઈ એક મુસાફર જંઠપતેર પસાર થઈ રહ્યો હતો, ત્યાં એની નજર એક ઊંચા આમ્રવૃક્ષ પર ગઈ ફેરીઓના ભારથી નમી ગયેલી ઢાળીઓ પર પાકેલી મુઠર ફેરીઓ જોઈ, એની તુબ્બા જાગી બેઠો એક પથ્થરનો ઘા કર્યો. ઘા જાડને ના વાગ્યો, ફેરીનેય ન વાગ્યો, વાગ્યો એણિકના ધરડામાં.

‘કોણ છે, આ નરાધમ?’ તર્જના કરતા મગધેશ્વરે ગર્જના કરી જેની સામે આખ પણુ ન ઊંચકાય એને ઘા કરનાર છે કોણ? અગરસકો દોડ્યા અને થોડી જ પળોમાં ધરધર ઠપતા પથ્થરને પકડી એણિક આગળ હાજર કર્યો એણિકની પ્રતાપી આખો આ ઠગાલને જોઈ જ રહી આ ઠગાલની આવી ધૂણતા?

મગધરાજના ચરણોમાં પડી મૂગતા મુસાફરે કહ્યું ‘નાથ! સમા કરો વાડની આડમાં હું આપને નથી જોઈ શક્યો મેં ઘા જાણીને નથી કર્યો મેં ફળ મેળવવા ઘા કર્યો અને તે આપને વાગ્યો પ્રભો! સમા કરો, મને જીવનદાન આપો.’

મગધેશ્વર એણિક ધમણોનો પરમ વિશ્વાસક હતો એમણે

ભગવાન મહાવીર પાસેથી સાચી જીવનદૃષ્ટિ મેળવી હતી સસારની દરેક વસ્તુને એ વિવેકદૃષ્ટિના ચીપિયાથી પકડેને. એને વિચાર આવ્યો વૃક્ષ પણ કેવી વિશિષ્ટ સજ્જનતા ધરાવે છે! પોતાને કુહાડાથી કાપનારને પણ એ છાયા આપે છે ધા કરનારને પણ એ ક્ષણ આપે ॥ અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે, ત્યારે માનવી આ વૃક્ષથી શું ભેદ? વૃક્ષનો આવો ઉપકાર ધર્મ અને માનવીને કંઈ જ નહિ!

‘ધનપાલા! આ પચિકને લોજન કરાવી એક શત સુવર્ણ આપી મુક્ત કરે’ મગધરાજે બહારીને આજ્ઞા કરી

તે જ પળે મધુર નહુકા ચયો જાણે મગધેશ્વરની આ સાચી જીવનદૃષ્ટિને આમ્રધટાની કાંકિલા પણ માણુલ કંઠે વધાવી રહી ન હોય!

માનવી પાસે સમ્મજ દૃષ્ટિ હોય તો તે પ્રત્યેક વસ્તુભાથી કંઈક ને કંઈક મેળવે જ મેળવે એને મન કંઈ જ નિરર્થક નથી, કંઈ જ વ્યર્થ નથી એને તો સસાર ભોધશાળા લાગે.

અતરનું અજવાળું

પોતાના જન્મે પુત્રોની વિચક્ષણતાની પરીક્ષા કરવા શાણા પિતાએ જન્મેને એક એક રૂપિયા આપતાં કહ્યું ‘આ રૂપિયાની એવી વસ્તુ ખરીદી લાવો કે જેથી ધન ભગાઈ જાય.’

અજાતે રૂપિયાનું સરવું ધાસ લાવી ધનમાં પામ્યું અને ધન ભરાઈ ગયું

અજાતે મીઠુનળી લાવી, જ્યોત પ્રગટાવી અને જ્યોતના ઉજ્જવળ પ્રગટથી ધન ભગાઈ ગયું

જન્મેએ ધન ભર્યું, એકે કચગાથી, બીજાએ પ્રહારથી.

અપકારી પર પાણુ ઉપકાર

ચૈત્રના તાપથી ધરતી ધગધગી રહી હતી, અને આમ વૃક્ષો પર કેરીઓ ઝૂમી રહી હતી, ત્યારે વનકીડાથી વિરમેના મગધરાજ પોતાના અદ્ય પરીવાર સાથે, એક આસ્રવાટિકામાં વિશ્રાન્તિ લઈ રહ્યા હતા.

એ આસ્રવાટિકા પાસે થઈ એક મુસાફર ઝડપભેર પસાર થઈ રહ્યો હતો, ત્યાં એની નજર એક જિયા આમ્રવૃક્ષ પર ગઈ કેરીઓના વાશથી નગી ગયેલી કાળીઓ પગ પાકેલી સુકર કેરીઓ ભેઠ, એની તુશ્ચા જાગી એણે એક પથ્થરનો ધા કર્યો ધા ઝાડને ના વાગ્યો, કેરીનેય ન વાગ્યો, વાગ્યો એલિંકના ઝરડામાં.

‘હોણુ છે, આ નરાધમ!’ તર્જના કરતા મગધેશ્વરે ગર્જના કરી જેની સામે આખ પણુ ન જિયકાય એને ધા કરનાર જિ હોણુ? અગરક્ષકો દોડ્યા અને થોડી જ પળોમાં થરથર પતા પથિકને પકડી એલિંક આગળ હાજર કર્યો એલિંકની પ્રતાપી આપો! આ કમાલને ભેઠ જ રહી આ કમાલની આવી ધૃષ્ટતા?

મગધરાજના ચરણોમાં પડી મૂળતા મુસાફરે કહ્યું ‘નાથ! ક્ષમા કરો વાડની આડમાં હું આપને નથી ભેઠ શક્યો મે ધા જાણીને નથી કર્યો મે ક્ષણ મેળવવા ધા કર્યો અને તે આપને વાગ્યો પ્રભો! ક્ષમા કરો, મને છવતદાન આપો.’

મગધેશ્વર એલિંક અમણોનો પરમ ઉપાસક હતો એમણે

ભગવાન મહાશીર પાસેથી સાચી જીવનદષ્ટિ મેળવી હતી. સસારની દરેક વસ્તુને એ વિવેચનદષ્ટિના ચીપિયાથી પકડીને એને વિચાર આપ્યો. વૃક્ષ પણ કેવી વિશિષ્ટ સજ્જનતા ધરાવે છે! પોતાને કુદાડથી કાપનાન્ને પણ એ છાયા આપે છે ધા કરનારને પણ એ પ્રગ આપે છે. અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરે છે, ત્યારે માનવી આ વૃક્ષથી શું એક વૃક્ષનો આવો ઉપકાર ધર્મ અને માનવીને કંઈ જ નહિ!

“ધનધાસા આ પશિકને ભોજન કરાવી એક રાત મુવર્ષ આપી મુક્ત કરે” મગધરાજે ભટારીને આજ્ઞા કરી

તે જ પછે મધુર દંડુકો ચયો જાણે મગધેશ્વરની આ સાચી જીવનદષ્ટિને આશ્રયદાની કેલિકિટા પણ મજબૂત કરે વધાવી રહી ન હોય!

માનવી પાસે સમ્મત દષ્ટિ હોય તો તે પ્રત્યેક વસ્તુમાંથી કંઈક ને કંઈક મેળવે જ મેળવે એને મન કંઈ જ નિરર્થક નથી, કંઈ જ અર્થ નથી એને તો સસાર ભોધધાગા લાગે.

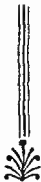
અતરનું અજવાણું

પોતાના જન્મે પ્રતોની વિચક્ષણતાની પરીક્ષા કરવા સાળા પિતાએ જન્મેને એક એક રૂપિએ આપના મધુ “આ રૂપિયાની એવી વસ્તુ ખરીદી લાવો કે જેથી ધા જગાઈ જાય.”

અનલે રૂપિયાનું સસ્તુ માલ લાવી ધાગાં પાથવું” અને ધા ભરાઈ મધુ

અનલે મીઠુમતી લાવી, જ્યોત પ્રગટાવી અને જ્યોતના ઉત્કલ્પણ પ્રકાશથી ધા જગાઈ મધુ

જન્મેએ ધા મધુ”, એકે કચગાથી, બીજાએ

પારસમણિ

પ્રેમનો સદેશો લઈ, વસતનું પ્રભાત આકાશના કીડા
ગણુમા આંચું હતું ઉવાના મુખ પરથી અધકારનો પુરખો
ઉત્કર્ષ ગયો હતો ઉષવનમા વસત ઋતુ નૃત્ય કરી રહી હતી,
પણ આ નગરના ધર્મધીર શેઠનો દિવસ આજ વસતનો નહોતો,
પાનખરનો હતો લક્ષ્મીદેવીના પૂર આજ ઉવટાં વહેતા હતા.

પોતાની હવેલીને ઓટલે બેસી શેઠ દાતણ કરતા કરતા
સ પત્તિના આદ્ભુત પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળખ
પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા વિચારના હના કે ધ્યના પેડાના
આરાની જેમ મુખ-દુ ખ ઉપર-નીચે ચયા જ કરે છે એમા
શોક કંઈ વાતનો!

એ દિવસ બહાલો, મહી પલટાર્ધ સ પત્તિની વસત ઋતુ
ગર્ભ અને પાનખરના દિવસો દેખાર્ધ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પછી
રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમાં મૂઝવું શાને?

×

×

×

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો પછીએ માળામા સતાઈ ગયા
હતા પૂનમની રાત હતી ચાંદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી
રહી હતી જોને મન ઉચ્ચ કે નીચ, શ્રીમત કે ગરીબનો ભેદ,
નહોતો! આ વરસતી ચાંદનીમા ગરીબોના વાસમા, દુ ખિયારા
ગરીબો ટાળે મળી, પોતાના મુખદુ ખની વાતો કરી રહ્યા હતા

‘નગરના દાતાઓમા શ્રેષ્ઠ કોણ?’ એ આ અભાગિયાઓની ચર્ચાનો વિષય હતો. એકે કહ્યું ‘અમુક શેઠ તો દાતાનો અવતાર કહેવાય એને ત્યાં જે જાય તે ખાલી હાથે પાઠો ન જ આવે. જમનારા થાકે પણ એ જમ્યાડળા ન થાકે

છીને કહે ‘ફલાણા શેઠની વાત જ ન થાય એ તો રાજા કહ્યો નો અવતાર છે. આપવા માટે ત્યારે ખિન્નશામા હાથ નાખતા જે આખું તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે મણ્ડતરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને !’

ત્રીજો કહે ‘એ સૌ કર્ણના અવતાર ! પણ આપણા ગામના ધર્મવીર શેઠ તો પારસખણિ છે એમને તો લોહુ અઠે તોય સોનુ ધર્મ જાય એવું એમનું દાન-પુણ્ય. એમના એક વાન્ના દાનમા તો બ દાનો બેઠો પાર થઈ ગયો. કળશ્રુગમા એમના જેવા દાના ન થયા, ન થાશે.’

આ દરિકોના વાત્રુમા રહેતી સત્તાર નામની ડોસીના કાનમા આ છેલ્લા શબ્દો પડ્યા અને એ ચમકી ગઈ એ દુ ખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જીવાનનેધ બે દીકરાઓને એણે સ્મશાનમા વળાડ્યા હતા એનો ત્રીજો દીકરો સાધન વિના માદગીમા ટળવળતો હતો. પુત્રના માદવા ને દર્દભરેલા ચહેરા સામે અનાથ નજરે જોતી, એ છવી રહી હતી. આમેય ડોસી ઘણા વૃદ્ધ હતી, એમા આ ઉપરાઉપરી દુ ખના જખમોએ એની વૃદ્ધા વસ્થામા ઉમેદો કર્યો હતો હવે તો થાયવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેલ્લા શબ્દો સાંભળતા એના આશાના તત્તુ લખાયા

ડોસીએ હતી એટલી હિંમત એકત્રિત કરી, ડાબા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી જમણા હાથમા એક લોખંડનો દુકડો લીધો. શ્વાસ લેતી, હાકતી, ધીમ ધીમે પેવા શેઠની હવેલીએ

પારસમણિ

એમનો સદેશો લઈ, વસતનું પ્રભાત આકાશના કોઈ ગદ્યમા આંચું હતું. જ્વાના મુખ પરથી અધકારનો પુરજો ઊંચકાઈ ગયો હતો. ઉપવનમા વસત ઝટપટ નૃત્ય કરી રહી હતી, પણ આ નગરના ધર્મચીર શેઠનો દિવસ આજ વસતનો નહોતો, પાનખરનો હતો. લક્ષ્મીદેવીના પૂર આજ ઊલટાં વહેતા હતા.

પોતાની હવેલીને ઓટલે એમી શેઠ દાનણ કરતા કરતા સ પતિના આફલાદક પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળાતું પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા. વિચારતા હતા કે રથના પેડાના આરાની જેમ મુખ-દુખ ઉપર-નીચે થયા જ કરે છે એમા શોક કંઈ વાતનો!

એ દિવસ બહાલો, ઘડી પલટાઈ ■ પતિની વસત ઝટપટ ગઈ અને પાનખરના દિવસો દેખાઈ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પણ રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમા મૂંઝવું શાને?

×

×

×

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો. પખીઓ માળામા સતાઈ ગયા હતા. પૂનમની રાત હતી. ચાંદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી રહી હતી. એને મન ઉચ્ચ છે નીચ, કીમત છે ગરીબનો ભેદ, નહોતો! આ વરસતી ચાંદનીમા ગરીબોના વાસમા, દુખિયારા ગરીબો ટોળે મળી, પોતાના મુખદુખની વાતો કરી રહ્યા હતા.

‘નગરના દાતાઓમા એઈ કૈણ?’ એ આ અભાગિયાંઓની ચર્ચાનો વિષય હતો એકે કહ્યું ‘અમુક એઈ તો દાતાનો અવતાર ઠહેવાય એને ત્યા જે જાય તે ખાલી હાથે પાછો ન જ આવે જમનારા થાકે પણ એ જમાડતા ન થાકે

બીજો કહે ‘ફલાણા એઈની વાત જ ન થાય એ તો રાજા કહ્યો ને અવતાર છે આપવા માટે ત્યારે ખિન્નમા હાથ નાખતા જે આબુ તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે ગણગરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને !’

ત્રીજો કહે ‘એ સૌ કણના અવતાર! પણ આપણા ગામના ધર્મવીર એઈ તો પારસમણિ છે એમને તો લોદુ અડે તોય સોનુ ધર્મ જાય એવું એમનું દાન-પુણ્ય એમના એકવાન્ના દાનમા તો બે દાનો ભેડા પાર થઈ ગયો. કળશ્ચુગમા એમના જેવા દાના ન થયા, ન થાયે.’

આ દરિદ્રોના વાસમા રહેતી સતાર નામની ડોમીના કાનમા આ છે ના શબ્દો પડ્યા અને એ સમઠી ગર્જ એ દુ ખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જીવાનજોષ બે હીકરાઓને એણે સ્મશાનમા વળાવ્યા હતા. એનો ત્રીજો હીકરો સાધન વિના માઠગીમા ટળવળતો હતો. પુત્રના માદલા ને દર્દીજરેલા અહેરા સામે અનાથ નજરે ભેતી, એ છવી રહી હતી. આમેય ટોસી ધણા વૃદ્ધ હતો, એમા આ ઉપરાઉપરી દુ ખના જખમોએ એની વૃદ્ધા વસ્થામા ઉમેરો કર્યો હતો હવે તો ધાચવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેલ્લા શબ્દો સામળતા એના આશાના તત્તુ લગ્યા

ડોમીએ હતી એટલી હિંમત એકત્રિત કરી, ડાબા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી, જમણા હાથમા એક લોખડનો ટુકડો લીધો. આસ લેવી, હાફની, ધીમે ધીમે પેના એઈની હવેલીએ

પારસમણિ

મેમનો સદેશો લઈ, વસતનું પ્રભાત આકાશના કીડા
ગણુમા આબુ હતું ઉવાના મુખ પરથી અધકારનો છુરખો
ઊંચકાઈ ગયો હતો ઉપવનમા વસત ઝટું નૃત્ય કરી રહી હતી,
પણ આ નગરના ધર્મવીર શેઠનો દિવસ આજ વસતનો નહોતો,
પાનખરનો હતો લક્ષ્મીદેવીના પૂર આજ ઊવટાં વહેતા હતા.

પોતાની હવેલીને ઓટલે બેઠી શેઠ દાનણ કરતા કરતા
સ પત્તિના આદુલાદક પ્રકાશને જોયા પછી, નિર્ધનતાના ઓળાનું
પણ સ્વાગત કરી રહ્યા હતા વિચારતા હતા કે રથના પેડાના
આરાની જેમ મુખ-હુ ખ ઉપર-નીચે થયા જ કરે છે એમા
શોક કંઈ વાતનો!

એ દિવસ બદલાયો, ઘડી પલટાઈ સ પત્તિની વસત ઝટું
ગઈ અને પાનખરના દિવસો દેખાઈ રહ્યા હતા, એ તો દિવસ પછી
રાતની જેમ સ્વાભાવિક જ છે! એમા મૂંઝવું શાને?

✖

✖

✖

સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો હતો પખીઓ માળામા સતાઈ ગયા
હતા પૂનમની રાત હતી ચાંદની સૌ પર અમીધારા વર્ષાવી
રહી હતી એને મન ઉચ્ચ કે નીચ, શ્રીમત કે ગરીબનો ભેદ,
! આ વરસતી ચાંદનીમા ગરીબોના વાસમા, હુ ખિયારા
ટાંજે મળી, પોતાના મુખદુ ખની વાતો કરી રહ્યા હતા

‘નગરના દાતાઓમા એક કોણુ ?’ એ આ અભાગિયાઓની ચર્ચાનો વિષય હતો એકે કહ્યું ‘અમુક શેઠ તો દાતાનો અવતાર કહેવાય એને ત્યા જે જાત તે ખાલી હાથે પાઠો ન જ આવે. જમનારા યાકે પણ એ જમાડતા ન યાકે’

બીજો કહે ‘ફલાણા શેઠની વાત જ ન યાય એ તો રાજા કહ્યું નો અવતાર આપવા માટે ત્યારે ખિન્નમા હાથ નાખતા જે આવ્યું તે મુઠ્ઠી ભરીને આપી દે મણુતરીની વાત જ નહિ ધન્ય છે એના માતાપિતાને !’

ત્રીજો કહે ‘એ સૌ કહ્યુંના અવતાર ! પણ આપણા ગામના ધર્મવીરશેઠ તો પારસભણિ છે એમને તો લોહુ અઠે તોય સોનુ થઈ જાય એવું એમનું દાન-પુણ્ય એમના એક વાન્થ દાનમા તો બે દાનો બેઠે પાર થઈ ગયો. કળમુગમા એમના જેવા દાના ન થયા, ન યાશે’

આ હરિદ્રોના વાક્યમા રહેની સતાર નામની ડોઝીના કાનમા આ છેડના શબ્દો પડ્યા અને એ ચમકી ગઈ એ દુ ખિયારી હતી, વૃદ્ધા હતી જુવાનજોષ બે દીકરાઓને એણે સમજાવમા વળાવ્યા હતા એનો ત્રીજો દીકરો સાધન વિતા માહગીમા ટળવળતો હતો પુત્રના માહવા ને દર્દભરેલા બહેરા સામે અનાથ નજરે જોતી, એ છવી રહી હતી આમેય ડોઝી ઘણા વૃદ્ધ હતી, એમા આ ઉપરાઉપરી દુ ખના જખમેએ એની વૃદ્ધા વસ્થામા ઉમેરો કર્યો હતો હવે તો યાચવા જવા જેટલીય શક્તિ એનામા રહી ન હતી પણ આ છેડલા શબ્દો સાંભળતા એના આશાનાં તત્તુ લ ભાયા

ડોઝીએ હતી એટલી દિંમત એકત્રિત કરી, ડગા હાથમા ટેકા માટે લાકડી લીધી, જમણા હાથમા એક લોખ ઠનો ટુકડો લીધો શ્વાસ લેતી, હાફતી, ધીમે ધીમે પેલા શેઠની હવેલીએ

પહેલી વિચારનિદ્રામાં હોવા શેઠના જમણા પગે ટાંચી લોખંડનો
 ટુકડો અડાડવા ગઈ, ત્યાં શેઠ એકદમ ચમકી ગયા.

‘અરે ટાંચી! આ તું શું કરે છે?’ ટાંચીની આ વિચિત્ર
 ચોટા ભેંડ શેઠે કંકાઈથી પૂછ્યું.

‘શેઠ! લોકો વાતો કરે છે કે, આપ પારસમણિ છે.
 આપના સ્પર્શથી તો લોખંડ પણ સોનું થાય શેઠ! આ સાબળી,
 અમાગિણી એવી હું, આનો અખતરો કરવા આવી છું શેઠ!
 માફ કરજો, ગરીબ અને ગરજવાળને અક્ષય હોવી નથી
 આમાય હું તો ગરીબ અને ગરજવાળ બન્ને છું એટલે મારામા
 તો અક્ષય હોય તોય આલી જાય શેઠ! હું કેવો પાપિણી છું
 કે હજી હું છુલુ છું મારા બે દીકરા તો હવા અને દૂધ વિના
 ટળવળી ટળવળીને મરી ગયા હવે મારો છેલ્લો દીકરો પણ
 માફગીમા છેલ્લા ત્રણ લાઈ રહ્યો છે એટલે આલવાની તાકાત
 નહોતી તોય ધનની આશાથી આપ જેવા મોટા માણસ પાસે
 આલીને આવી છું લોખંડને મોત્ર કરવા મેં આપના ચરણે સ્પર્શ
 કર્યો છે, તો અલ્લાની ખાતર માફ કરો.’ શેઠની કંકાઈ ભેવા
 છતાં મૂજતા મૂજતા ટાંચીએ બધું કહી નાખ્યું.

શેઠે ટાંચી પર એક શાન્ત નજર નાખી એનો નિખાલસ
 થહેરો, હાં બરેલી આંખો, મુખ પરથી ઝરતો વાતસલ્ય બાવ ને
 છવનની વ્યથાને કહેતી એની મૈન વાણી-આ બધું જોતા જ
 શેઠનું હૃદય ઠરુણથી આર્દ્ર બની ગયું.

એમણે લોખંડનો ટુકડો માગી લીધો ને કહ્યું ‘જાઓ,
 પેલી પાટ પર બેસો!’ ટાંચી પાટ પાસે ગઈ પણ ત્યાં બેસવાની
 હિંમત ન આલી શ્રીમતની આગળ ગરીબ પાટ પર કેમ
 બેસી શકે, એ એના સ્વભાવગત વિચારોમાનો એક હતો. એ
 શાન્ત રીતે બિચી જ રહી, જૂની નજરે આ નવો તમાસો નીરખી

રહી હતી પન્ડિતશ્રીમ શુ આવશે, એની એને કદપના નહોતી
માલ મળશે કે માર, એનો એને પળેપળે વિચાર આવતો હતો.
એક પગમા એને પોતાની આ મૂર્ખાઈ માટે ગુસ્સો આવતો, તે
બીજી પગમા શેઠની મીઠી વાણી યાદ આવતા કંઈક મગવાની
લાલચ ભગતી આશા ને નિરાશાના ઝૂલે એ ડોસી ઝૂલી રહી હતી.

શેઠે મહેતાને બોલાવ્યો. દુકડા તોળ્યો તો પૂરો પચીસ
તોડાનો.

શેઠને વિચાર આવ્યો ‘ધન હતું ત્યારે તો આપુ પછુ
એમા નવું શુ કર્યું ? લોટા પાણીથી ભરાઈ ગયો હોય અને
અહર સમાતુ ન હોય ત્યારે તો વધારાનું પાણી સો કાઢી નાખે.
એને શુ દાન કહેવાય ? પણ પોતાના પીવાના પાણીમાથી તરસ્યાને
જે થોડું ઘણુ આપે, એ જ મહત્વનું એનું નામ દાન !’

શેઠના મો પર હાથનું એક કિરણ ચમક્યું એમને મેઘ
અને નદી સાબરી આવ્યા હોય ત્યારે તો મેઘ ને નદી બંને જગતને
પાણી આપે, પણ ન હોય ત્યારે તો નદી જ આપે આકાશમા
વાદળ ન હોય ને વર્ષા થાય એવું કદી બનતું નથી, પણ નદી
સુકાઈ ગઈ હોય છતા, ત્યા ખોદો તો અદપ પણ પાણી મળે જ
મળે. ડોસી પણ આજ ઉનાળામા અહીં નદી ભાણીને આવી છે એને
તૃપાતુર પાણી કાઢુ એ મને ન થાયો ! ‘અપમાથી પણ અપ
આપજો’-આ પ્રભુ મહાવીરનો દાનધોય રોજ અવશ્ય કરનારના
ધરથી આવેલ વ્યક્તિ ખાલી હાથે જાય ? ના, ના એ કદી ન
બને, એથી તો ધર્મી ને ધર્મ બન્ને લાભે

શેઠે મહેતાને દુકમ કર્યો, અને પચીસ તોડા સોનું
ડોસીના હાથમા સુકાઈ ગયું

સોનાની લગડીઓ પોતાના જર્જરિત સાકલાના છેટે બાધી,
પોતાના ઘર ભણી જતી સગાર ડોસી આખમાથી હર્ષના આમુ

વહાવતી ઠઈઠ ધીમુ ધીમુ બગડતી હતી ‘અદલા આમને
બરકત બદ્દો લોકો કહે છે તે જરાય ખોટું નથી. ખરેખર, થેઠ
પારસમણિ છે !’

લોકો વાતો કરે છે આ બનાવ પડી થોડા જ મહિનાઓમાં
થેઠની સપત્તિનો સૂર્ય ફરી, લાખ લાખ કિરણોથી પ્રકાશી ઊઠ્યો.

પ્રકાશ ને અધકાર

એક માણસને એક સ્વપ્ન આવ્યું કેવું વિચિત્ર એ
સ્વપ્ન ! જોનાર પોતે જ આશ્વર્ષમાં ફૂંચી ગયો.

એક જ નગરમાં ગહેતાં સાધુ અને વેશ્યા બન્ને એક જ
અઠવાડિયામાં મૃત્યુ પામ્યાં વેશ્યા સ્વર્ગ ગઈ સાધુ નર્ક
ગયો. વેશ્યા ઊંચે ચઢી, સાધુ નીચે પડ્યો.

ઝગડીને જાગેલો માણસ આ સ્વપ્નનું ગદસ્ય જાણવા
એક જીવનદ્રષ્ટા પાસે પહોંચ્યો. જીવનદ્રષ્ટાએ કહ્યું ‘વાત બગ-
બર છે વેશ્યા પોતાના અધીઆમી જીવનને વાગવાર નિહતી
હતી, અને પોતાનું જીવન ધીમેધીમે સુધારતી હતી અને
સાધુના આગિગ્નિની ઠેંપાથી પ્રસસા કરતી હતી, જ્યારે
સાધુ પોતાના આગિગ્નિનો મનમાં મિથ્યા ધમક ગાખતો
હતો અને આ વેશ્યાનો તિગ્ગાગ કઠી, આખો દિવસ એની
જ નિદામાં ગમ્મોપમ્મો ગહેતો હતો.

‘વેશ્યાની આંખમાં ગુણ હતો—પોતાની નિદા અને
બીજાની પ્રસસા, સાધુની આંખમાં દોષ હતો—પોતાની
પ્રસસા અને બીજાની નિદા.

‘એ કાળે વેશ્યાને પ્રકાશ લાખ્યો અને સાધુને અધકાર.’

રક્ષાને કાળે

મૈદાશુરના મુખમાંથી વાળીનો પ્રવાહ નાથમશના પોષની
જેમ માલકેશ સમમા વહી ગયો હતો. એની મુમધુર શીતળ
તામા દેવ-માનવો પોતાના હેવાના તાપને સમાવી રહ્યા હતા
પ્રભુએ અર્પણનો મહિમા ઉચ્ચારના કશું

‘સરિતા જળથી તત્સ્થાની તૃપા છીપાવે છે વૃષ્ટિ ફળ અને
છાયાથી ભૂખ્યાની કુષા મટાડી શાંતિ આપે છે ચક્રન વસાઈને
અશાન્તને શાંત કરે છે, ચેરડી ખીલાઈને પલ્લ મીઠા રસ આપે
છે, તો અવસરે માનવી પણ આત્મ કષ્ટ અર્પણ ન કરી શકે?
માનવી મહાન છે, તો એનું અર્પણ પણ મહાન હોવું પડે!’

કપિલવસ્તુના મહાનામનું હંધું આ શબ્દો ઠેકરી ભૂમિમા
પાણી પડતા જેમ પી લાય તેમ પી ગયું અર્પણના આ ઉપ
દેશને વારવાર સંભારતા મહાનામ પોતાના નગરમા પહોંચ્યા
ત્યારે એને સમાચાર મળ્યા કે શ્રાવસ્તીના રાજા વિદુદસે કપિલ
વસ્તુ પર ચડાઈ કરી છે એના ક્રોધમાંથી કેઈ બચી શકે તેમ
નથી કય કર સહાર મહાવાને ઘડી બે ઘડીની વાર છે આ
સામળી શાંતિપ્રિય મહાનામનું હૃદય કંકળી ઊઠ્યું

વંશવમા ઉન્મત્ત બનેલા રાજાઓને આ શુ સૂઝયુ છે? આજ આ નગર પર ત્રાટકે તો કાલે પેલા નગર પર ત્રાટકે! એક હારે, બીજો જીતે, પણ આ નિર્દોષ પ્રજાજનોનો નાશ થઈ રહ્યો છે, એનો વિચાર આ સત્તા-અધીને કેમ નથી આવતો? રાજાઓની ક્ષણિક ઈચ્છાઓ ખાતર પ્રજાનો કેટલો ભોગ!

એમની વિચારધારા આગળ વધે તે પહેલા તો સમાચાર મળ્યા કે કપિલવસ્તુનો અગ્રણી બચાકુલ જતો ભાગી ગયો છે મહા નામથી બોલાઈ ગયું, ‘ધિક્કાર છે, તારા પોરુષને પ્રજાને નિરાધાર મૂકી અન્તે ભાગ્યો! રે, કાયરો તે વળી રાજ્ય કરી શકતા હશે?’

વિજયી વિદૂરભે કિટ્લો તોડી નગરમાં પ્રવેશ કરી આજ્ઞા કરી “સેનિકા! આજ વિદ્યાસઘાત અને અપમાનનું વેર લેવાનું છે સપત્તિ લૂટાય એટલી લૂટો, લૂટતા જરાય ન ગભરાયો સામે થાય તેને હણી નાખો આજ તો લૂટની ઉમળાણી છે”

અર્પણના ગીતમાં મત્ત બનેલો મહાનામ પણ આ પળે મૂઝાઈ ગયો પોજનોની લૂટ એની આજો ભોઈ ન શકી લોકોના આર્તનાદ એના કાન સાલળી ન શક્યા વેદનાથી વ્યથિત એના આત્માને એક વાત સાબરી આવી, અને એ, વિજયી રાજા પાસે પહોંચી ગયો.

‘રાજા! મને જોળજો છે?’ રાજાના અનુચરોએ આપેલા આસન પર બેસતા મહાનામે પૂછ્યું

‘મહાનામ! આપને કોણ ન જોળજો? જ્ઞાનથી, શીલથી, સન્કારથી ને સહ્યતાથી આપ નગરના નાગરિકોમાં ક્રેબ અને જ્યેષ્ઠ છો! અને એટલે જ તો આપને પોરજનો પણ મહાનામ કહી સત્કારે છે!’

મહાનામના સહુજીવો પ્રત્યે કપિલવસ્તુના પ્રજાજનોને જેમ માન હતું, તેમ રાજા વિદૂરબના હૈયામાં પણ માન હતું

‘એમ નહિ રાજન્! એમ નહિ આ રીતે ઝોળખાણ દાદી કંઈ લાભની આશાએ આબ્યો નથી હું તો પૂછું કે તમારે ને મારે કંઈક સંબંધ ખરો છે?’ સંબંધ શબ્દ પર ખાસ બાર મૂકતા, મહાનામની અભય આખોએ પ્રશ્ન કર્યો.

બરાવદાર ગુખ, દૂધ જેવી ધોળી દાદી, જળથી ભરેલા સરોવર જેવી કરુણાપૂર્ણ આખો અને સયમથી સંયુક્ત દેહ-આ સૌ મહાનામની પ્રતિભામાં અભિવૃદ્ધિ કરી રહ્યા હતા.

આ પ્રતિભાશાળી વિભૂતિના શબ્દો પર રાજા વિચાર કરી રહ્યો હતો એનો આત્મા ભૂતકાળના સાગરને તરતો તરતો ખાદ્યકાળના કિનારે જઈ પહોંચ્યો.

શ્રાવસ્તીના રાજા પ્રસેનદિને કપિવવસ્તુ પાસે કન્યા માગી હતી અભિમાની નાગરિકોએ ના પાડેલી આથી વાતાવરણ યુદ્ધમાં દેરવાઈ જત, પણ આ મહામત્તા મહાનામે પોતાની દાસીપુત્રીને આથી પ્રસેનદિનેને ચાન્ત કર્યો! એ દાસીપુત્રીને પુત્ર વિદૂષક! પણ આ કાવતરાએ પોતાને જે કલ્પક લગાડ્યું, તેનો આજ એ બદલો લેવા માગતો હતો મહાનામ એનો દાદો!

વળી પોતે નાનપણમાં અડી મોસાએ આબ્યો, ત્યારે આ દાદા પાસે એક વર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસ કરેલો એટલે એ રીતે એ વિદ્યાશુર પણ ખરો!

એક નહિ, બે સંબંધ! દાદો ને શુર!

વડવાનલ જેવો વિદૂષક પગવાર લીલો પડ્યો એનાથી મોલાઈ ગયું ‘દાદા! શુરદેવ!’

‘રાજન્, હું તને એ જ વાત યાદ આપવા આબ્યો. ■ વિદ્યાભ્યાસ કર્યા પછી વિદાય વેળાએ તે મને શુરદક્ષિણા માટે આગ્રહ કર્યો હતો, તે યાદ છે? અને મેં કહ્યું હતું, દક્ષિણા મારી માપણ તરીકે રાખી મૂકજે અવસર આબ્યે માગી લઈશ.’

‘હા, હું સમજ્યો. આપ નહિ માગો તોય હું મારે
ધર્મ સમજી છું આપ અભય છો આપને કંઈ નહિ સ્પર્શે’

રાજાએ તરત સેનાપતિને આજ્ઞા કરી ‘જાઓ, શી
જાઓ લૂટ કરતા સૈનિકો મહાનામના ઘેર પહોચી ન જાય
એ મારી પાસે શુરુદક્ષિણા માગવા આજ્ઞા છે મારે શિષ્યને
ધર્મ છે કે એમનું ગૃહ અભય અને મુગ્ધિત રહેવું એમ
આ કપિલવસ્તુ પર મારું પ્રાચીન વેર છે એમના અભિમાનન
ચૂરેચૂર કરવાનો અવસર આજ ધણી વર્ષે આવ્યો છે પણ એ
વેરના અભિમા આ મહાનામનું ગૃહ હોમાર્થ ન જાય
બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો’

કરુણાભર્યો હાથ ઉઠાવે કરતા મહાનામે કહ્યું ‘ઊભા રહો
હું એવા સ્વાર્થી નથી કે મારી જાતની જ રક્ષા માગું, હું
તો આખી નગરી માટે અભય માગું છું’

‘શુરુદેવ, આવો આશરું ન કરો જે આગમાં હું બળ
રહ્યો છું, તે આગ હજારો ઉપદેશોની વૃષ્ટિથી પણ ચમે તેમ
નથી એ સર્વસ્વને બાળીને જ જ પથે !’

વિદુરભ બૂક પની જેમ મળ્યો

‘મારે ખાતર માગી જા ! આ કલ્લેઆમ મારાથી જોવાતી
નથી ખર્ચવા કર, ભાઈ !’

‘આજ તો આગલી પાછલી બધી વાતોનું સાદું વાળવું
છે હા, પણ એક વાત કરું બાદ્યકાળમાં જોયેલી તમારી
જળકીટા મને યાદ આવે છે તો તમે આ તળાવમાં જેટલી
વાર ફળકી મારીને રહો, તેટલી વાર કલ્લેઆમ બંધ કરું જેઓ
નાસી જવા માગતા હોય તેમને નાસવા દઉં !’

‘સારું, જેટલું તો જેટલું કર ! જેટલો રક્તપાત એણે
યાય, તેટલું સારું’ મહાનામે કહ્યું

મહાનામની વૃદ્ધ આખમા ઠાઈ બબ્બ સ્મૃતિનુ તેજ ચમકયુ એમની સ્મૃતિના પડદા પર સત-વાણીના અક્ષરો તેજોમય બની ઉપસવા લાગ્યા એ સાદ કરવા લાગ્યા 'સરિતા જળથી તરસ્યાની તુમા છોવાવે છે વૃક્ષો ફૂલ અને છાયાથી ભૂખ્યાની કુખા મટાડી ચીતળતા આપે છે, ચદન ઘસાર્પને અશાતને શાત કરે છે, ચેરડી પિલાઈને પલ્લુ મીઠો રસ આપે છે તો અવસરે શુ માનવી આલુ કઈ અર્પણ ન કરી શકે ?' મહાશુરના આ અર્પણ ગીતને મારે મારા જીવનની ગામુરી માથી પ્રગટાવવુ ઘટે ખરેખર કસોટીની આ પજ આવી છે, તો હુ મારા જીવન દ્વારા એને સાર્થક કરુ

મહાનામે કહ્યુ 'જેવી તમારી ઇચ્છા !'

વિદુરભ વિચારવા લાગ્યો 'આ વૃદ્ધ માણસ શ્વાસોશ્વાસ રોકી રોકીનેય કેટલી વાર રોકશે ? સલ્લુ, બે સલ્લુ, કશ સલ્લુ ! એટલી વારમા પૌરજનો કેટલે ભાગી જવાના હતા ! કેટલુ લઈ જવાના હતા ! શુરુતુ વચન પળાશે અને મારા વેરની વૃષ્ટિ પલુ ધાશે '

મહાનામ તળાવ પાસે આવ્યા પૌરજનો સખતસ્ત હતા, છતા પલ્લુ આ દરજ્ય જોવા સૌ શી જયા, કારણ કે મહાનામમા સોને રસ હતો, ઝડા હતી આમ નગરમા જ્યારે યોવણુ ઘઈ રહી હતી કે 'જ્યા સુધી મહાનામ જળમા ફૂલકી મારીને રહેશે ત્યા સુધી સોને અભય છે ' ત્યારે મહાનામ તળાવમા ફૂલકી મારી જયા હતા, ને મધ્યમા રહેવા કીર્તિસ્થળ સાથે પોતાની કાયાને ઉત્તરીયથી ગાધી જળસમાધિ લઈ રહ્યા હતા

મહાનામના હૈયામા વાત્સલ્ય હતુ માનવો માટે કરુણા હતી સોના કલ્યાણની વીજ ઝખના હતી અને નગરજનોની

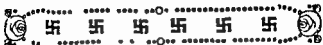
રક્ષા, પ્રાણ આપતાંય થતી હોય તો, પ્રાણ આપવાની અર્પણ
ભાવના પણ હતી એટલે એમણે પાણીમા પોતાની જાતને
સહાને માટે પધરાવી દીધી !

દાણ, બે દાણ કલાક બે કલાક યઈ ગયા, પણ મહાનામ
જળસપાટી પર ન આબ્યા તે ન જ આબ્યા વિજયી
વિડુલ અને લૂટની કામનાવાળા સૈનિકો પ્રતીક્ષા કરી થાક્યા,
પણ ઉપર ન આબ્યા

વિડુલ ચતુર હતો એ આ કરુણ ઘટનાનો મર્મ
સમજી ગયો એના પર જાણે વિદ્યુત્પાત થયો હોય તેમ તે
ધા ખાઈ ગયો એનો વેરાસિ એકદમ શમી ગયો શુ દાદાએ
પોરજનોની રક્ષા કાળે પોતાની કાયાનુ જલિદાન આપ્યું ?

આ વાત સાંભળી કપિલવસ્તુના યુવાન અને યુવતીઓ
હોડી આબ્યા પાણીમા સ્થળ સાથે બધાયેલા એ પુણ્ય દેહને
બહાર કાઢ્યો ત્યારે પાણીથી પ્રકુલ જનેલો મહાનામનો
ઉજ્જવળ દેહ જાણે સૌને ઠહી રહ્યો હતો ‘દેહનુ મૃત્ય
આનાથી વધારે કંઈ હોઈ શકે ખરું કે ?’

નગરના પોરજનો મહાનામને આસુની અજલિ આપી
રહ્યા હતા, કારણ કે નગરીએ એક એવો મહામાનવ ખોયો
હતો, જેણે પોતાનુ જીવન આપીને કપિલવસ્તુના પ્રજાજનોને
જીવન આપ્યું હતું !

એ બધા દલાલના તોફાન

પોલિતાજ્ઞાના આગમમંદિરની અજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠા બળ્ય રીતે કરાવી, પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ સાથે વિહાર કરી, અમે કપડવજ આવ્યા કપડવજ ઘણું જ શ્રદ્ધાળુ ને બક્ષિથી વિનમ્ર હતા ન બૂલાય એવો અર્ધાંના યુવાનેના ઉત્સાહ અને પ્રેમ એમણે ઘણું જ આનંદ અને ઉમંગથી પૂજ્યશ્રીનું સ્વાગત કર્યું

આ દિવસોમા, પૂજ્ય આગમોદારક આચાર્યશ્રી આનંદ-સાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની તબિયત નરમ રહેતી હતી વેધો તન્દ્રથી માત્ર પ્રવાહી પદાર્થો લેવાનું સૂચન મળ્યું હતું, એટલે બપોરે તેઓશ્રી ઘણું કરીને ચા જ લેતા. આથી બપોરે એક ગૃહસ્થને ત્યાં હું ચા લેવા ગયો

ધનના માણસો કોઈક સમપ્રસંગમા જવાની ઉત્સુકતામા હતા હું ચા વહોરી જલદી આવવો રહ્યો. ચા મહારાજશ્રીને આપ્યો ને તેઓ વાપરી ગયા

આ વાતને દશ મિનિટ પણ પૂરી ન થઈ, ત્યાં ઉતાવળે પગે એક બહેન આવ્યા. આવીને એ તો કાકલૂદિ કરવા લાગ્યા, માણી માગવા લાગ્યા, પોતાની ભૂત માટે પસ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા.

બહેનની આ વ્યવસ્થા એમં હું દિવ્વમૂઠ બની ગયો. એ પૂછ્યું 'બહેન! શું છે? આ ધમાલ શું ને માણી શાની?'

'કેમ સાહેબ! આપને ખબર નથી ચામા ખાડને બદલે મીઠું ન ખાઈ ગયું છે તે?' એમણે જરા ધીરાબની, વાતનો ઘટસ્ફોટ કર્યો

આ સાલગી મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો

બહેને તો કહેવાનું ચાલુ જ રાખ્યું “સાહેબ! મારે નિકટના એક સબધીના લગ્નમાં જવાનું હતું માત્ર મન એમાં મૂકાયેલું હતું ધૂનમાં ને ધૂનમાં ખાંડની જરણીને બદલે મીઠાની જરણી મારા હાથમાં આવી ગઈ ને આવી બચકર બૂલ મારાથી થઈ ગઈ આ તો અમે આ પીધા ત્યારે અમને ખબર પડી”

બહેન બોલતી હતી ત્યારે પણ મને તો એક જ વિચાર આવતો હતો આચાર્ય મહાસત્જીની સ્વાદવિજયનો ને ગભીરતાનો ! બહેન કહે છે કે ચામા મીઠું પડ્યું છે પણ પૂજ્યશ્રીએ તો એનું સૂચન પણ અમને ન કર્યું સૂચન ન કર્યું એ તો ઠીક, પણ એમના પ્રશાન્ત મુખ પર આવી ખાંડ આ વાપરવા છતાં એ જ સ્વસ્થતા હતી.

બહેનને સાન્ત્વન આપી હું આચાર્યશ્રી પાસે ગયો મેં કહ્યું ‘સાહેબ! ચામા ખાંડને બદલે મીઠું નાખેલું હતું, છતાં આપશ્રીએ કંઈ કહ્યું પણ નહિ !’

શુભાળી હાસ્ય કરી એમણે કહ્યું ‘શંજ ગળ્યો આ, તો કોઈ દિવસ ખારો પણ હોય ને ? આનાથી પેટ સાફ આવશે નુકશાન શું થવાનું છે ? અને ખરું પૂછે તો ખરું ને મીઠું તો (જીભનું ટેરનું બતાવતા એમણે કહ્યું) આ જીભવડીને લાગે છે પેટમાં તો જન્મે સરખા જ છે માલ ખરીદનાર વેપારી કરતાય દલાલનું તોફાન વધારે હોય છે પેટ માલ ખરીદનાર વેપારી છે જીભ તો વચ્ચે દલાલ છે, એ જ વધારે તોફાની છે એ તોફાનીના પગમાં ફસાઈએ નહિ, ને એને જ કાપૂમાં રાખી લઈએ, એનું નામ જ સયમ !’

આ વચન સાંભળી મારા નયનો એમને નમ્યા

રૂપનો ગર્વ

સૌન્દર્યના ભારથી લચી પડેલી ઉંચા સામે આગળી ચીંધી
 ઈન્દ્રજાને દેવોને કહ્યું "આતુ રૂપ તમને રહ્યા અને રતિ કરતા
 પણ વધારે લાગતું હશે. ઉપાના સૌન્દર્યમાં ફૂલની નાજીકતા અને
 કમળના સોફામણી રંગો દેખાતા હશે, પણ સનતનનના માર્દવ-
 ભર્યા અપ્રતિમ સૌન્દર્ય આગળ આ સૌન્દર્યને સરખાવીએ તો
 વાણી પણ કલકિત થાય સનત એટલે રૂપનો શશિ, એનો દેહ
 એટલે પૂનમનો ચાંદ, એની આખો એટલે કમળની પાખડીએ.
 એ રૂપાળા માનવદેહ આગળ દેવોની કાયા પણ કદરૂપી લાગે.
 સનત ભારતવર્ષનો ચક્રવર્તી છે, પણ હું તો કહું છું કે એ
 સૌન્દર્યમાં તો ત્રિલુપનવિજયી ચક્રવર્તી છે"

આ સામગ્રી દેવો મનમાં વિચારી રહ્યા "મોટા માણસો
 મગ્ન સા કરવા એસે એટલે એની મર્યાદા જ નહિ એ કાગને
 વાધ કહે તોય લોકો એની વાતમાં સમતિ આપે પણ આપણે
 તો દેવો આપણું હૃદય અસત્યનો સત્કાર કેમ કરે?"

અને વિજય અને વૈજયત-ગન્ને મિત્રો આ વાતનું સત્ય
 નાણુવા વિમ્બના વેશે હસ્તિનાપુરમાં આવી પહોંચ્યા તે વખતે
 ચક્રવર્તી સ્નાનાગારમાં મુરસિમિશ્રિત તલથી અગમર્દન કરાવી
 રહ્યા હતા, દાગપાળે આવીને કહ્યું

“પ્રભો! આપના દર્શને દૂર દૂરથી કોઈ એ પ્રતાપી વિપ્રો આવેલા છે અને તેઓ કહે છે કે મહારાજાના દર્શન કર્યા પછી જ મોખા પાણી નાળીશું - મેં તેમને વાર્યા, પણ કહે છે કે અમારે તો હમણા જ દર્શન કરવા છે તો આવવા હઉં”

રાતના પારિવારિક જેવા કામળાઓ પાંચ આઠ સ્થિત રહેયું, અને પવનના નાળુક સ્પર્શથી જેમ છાંડ ઉપર રહેલું ફૂલ નમે તેમ તેમનું માથું જરાક નમ્યું

બન્ને વિપ્રો તરત ત્યાં હાજર થયા સતતરાજીવ રૂપ જોતા જ એ થીજી ગયા આહ! આ રૂપનો સાગર! દે, આ તે માનવ કે સૌદર્યનો પિંડ! જેના રામરોમમાંથી લાવણ્ય નીતરી રહ્યું છે અને જેના સોનેરી ગૂંદા અપાના ફૂલનો ઉપહાસ કરી રહ્યા છે, એવા આ માનવરાજના અગ્રે તો ઇન્દ્રે કરેલા વખાણ કરતાં લક્ષગણા અધિક સુંદર છે”

આવેતા પ્રવાસીઓને વિચારમગ્ન જોઈ સનતે પૂછ્યું “વિપ્રવર! શું વિચારો છો?”

આ શબ્દનો મીઠો રણકો સાંભળી દેવે કહ્યું “મહારાજ! આપના રૂપનો વિચાર કરીએ છીએ આ રૂપ તો દેવોને પણ હર્ષિત છે)”

પોતાની પ્રશસ્તિ સાંભળી ચક્રવર્તીની પાટલા જેવી વિશાળ છાતી ફૂલી એના ગુણ ઉપર લોહી મગી આવ્યું અને લાલ કમળા જેવો રંગ એના વદન પર પ્રસરી રહ્યો ‘રૂપ? રૂપ તો સ્નાનગૃહમાં જોવાનું ન હોય વિપ્ર! રૂપ તો રાજસભામાં જોવો

વિપ્રોએ નમન કરી વિદાય લીધી અને મધ્યાહને રાજસભામાં હાજર થયા

સનત રાતની મૂંઝાણો સોનાના સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા ચિનાશુકથી એનો દેહ મટેલો હતો, ગળામાં હાર, આગળીઓ પર

ગતજડિત વીંટીઓ હતી, માથા ઉપર મૂર્ધ-કિરલોની સ્પર્ધા કરતો
રત્નમરિન મુકુટ હતો પ્રવાલ જેવા ઓઠ પર મધુર સ્મિત હતું

રૂપના મર્વથી મસ્તક ઊંચું કરીને સનતરાજે વિપ્રોને પૂછ્યું
“કેમ? સૌન્દર્ય-દર્શન પામ્યા ને?” વિવેકી વિપ્રોએ મારું
નકારમાં ધુણાવના કહ્યું “મહારાજ! સૌન્દર્યની ઘડી તો વીંટી
મર્મ અત્યારે તો આપના સૌન્દર્યને ઠોરી આનંદગ ઠોટિ ઠોટિ
ઝેરી જતુઓ આપના દેહના અણુએ અણુમાં બ્યાપી ગયા છે!
એનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ એ છે કે આપ યુદ્ધી જીએલ પછી રાજભિષગ
પાસે પરીક્ષા કરાવે! આપના યુકમાં સદસ રોગજતુઓ
ખદગદગા જણાયે”

ઓહ! શું મારું શરીર રોગજતુ મંદિર! આટલી વારમાં
રોગ બ્યાપી ગયો! ક્ષણવારમાં નષ્ટબ્રહ્મ ધનાશ આ સૌન્દર્યને! મર્વ
કેવો બ્યર્થ છે! સનતરાજના અભિમાનનું વાદળ વિખરાઈ ગયું
સનતરાજનો વિલાસ શોકમાં ફેંચાઈ ગયો એમને! દેહમહ-
રૂપમહમતી ગયેલ એ વિચારી રહ્યા રા! ને રૂપથી હું ગર્વિત
હતો, એ રૂપમાં તો કુટરપત્તા સમાયેલી છે! દેહના રૂપ ઉપર મર્વ
કળાર મારા જેવો મમાત જગતમાં ખીજો કોણ? દેહના રૂપમાં
લીનબની હું આત્માના રૂપને જૂલી ગયેલ માણસને! ત્યારે
વિનાશ અવવાનો હોય છે, ત્યારે જ એને રૂપને મર્વ આરે છે
બસ! મારે આ નશ્વર દેહની મમતા ન એમને દેહને દુવ
કરીને પણ આત્માના અમર સૌન્દર્યને શોધું

કર્મે શૂરાએ ધર્મે શૂંગ બધું રાજ્ય ને મર્ધા વૈભવને છોડી
એ જ પળે સનતકુમાર ચક્રવર્તી જ મલની વારે ચાવી નીકળ્યા

ગિરિ અને ગુફામાં ખીણ અને ખાણમાં એ ફરે છે એમની
ફૂલ જેવી ઠોમજ પતની પાનીમાંથી લોહીની ટપરો ફૂટી છે પણ
એની એમને પરવા નથી તડકમાં એ તપે છે શિયાળામાં એ

કરે છે અને જિની જિની લૂગા એમનો દેહ ગ્રેકાય છે પણ સનત
તો દેહ ભૂતી ગયા છે આત્મસૌન્દર્યની ખોજમાં ઊંડા ઊતરી ગયા છે

એ વાત પર પાચ પાચ વસત સતુઓ વીની ગર્ભ તપસ્વી
સતત એક વૃક્ષ નીચે ધ્યાનમગ્ન બેઠા છે હનુમાણા આખ
દાળીને એમની પડખે બેઠા છે દૂર દૂર જિભેડો મૂર સિંહ પણ
સતતની સમતામાં સ્થાન કરી રહ્યો છે વાતાવરણમાં મૈત્રીનુ,
પ્રેમનુ, વાતસલ્યનુ તેજ વિસ્તરેલું છે ત્યાં પેલા ગાંને દેવો
વૈદ્યના રૂપે હાજર થયા નમન કરી કહ્યું ‘મહારાજ ! અમે
બે ધનવતરી વૈદ્યો છીએ અમારા ઔષધના સેવનથી આપના
રોગ તત્કાલ મટી જશે અમારું ઔષધ સ્વીકારો’

સનતકુમારની કરુણાસીની આખો જરા પહોળી થઈ એમણે
જમણા હાથની આગળી પોતાના કાળા હાથ પર ફેરવો, અને જોત
જોતામાં એટલા ભાગ િએ આમડી સુવાળી સુવર્ણવર્ણી થઈ ગઈ

સનતે કહ્યું ‘વિપ્રો ! શરીરના રોગને મટાડવાની શક્તિ તો
મારામાં આવી ગઈ છે, એટલે મારે એની જરૂર નથી મારે તો
અતરનો રોગ મટાડે એવું ઔષધ જોઈએ છે મહારાજા રૂપને
શુ કરવું છે ? એ રૂપ તો કુરૂપનામાં પણ ફેરવાઈ જાય મારે તો
આત્મનું રૂપ જોઈએ છે, કે જે પામ્યા પછી કદી કુરૂપતા ન આવે’

તપસ્વી સનતની આ સાધનાને ઘરણે મસ્તક નમાવી
વૈદ્યના વેશે આવેલા દેવો તેજના વર્તુલમાં વિલીન થયા

*

રાજગૃહીના ઉદ્યાનમાં શ્રેણિકને ભગવાન મહાવોરે કહ્યું
‘શ્રેણિક ! માનવી જ્યારે કોઈ પણ વસ્તુનો ગર્વ કરે છે ત્યારે
તે વસ્તુનો વિનિષાત થાય છે અને વિનિષાત થવાનો હોય
છે ત્યારે માનવીને ગર્વ કરવાનું મન થાય છે સનતના રૂપનો
નાશ થવાનો હતો ત્યારે તેના મનમાં ગર્વ આવ્યો, અને જ્યારે
એ ગર્વ ગળી ગયો ત્યારે તેનું સાચું રૂપ ખીલી ઊઠ્યું’

અર્પણ

ફ્રાન્સના માર્સેલસ શહેરમાં ઇ સ ૧૭૨૦માં એકાએક મરકીને જોગ ફાટી નીકળ્યો માણસો આખીની જેમ મરવા લાગ્યા. સમયાતમા મડદાઓના ઢગ ખડકાવા લાગ્યા. માણસો દોડી એટલા મંદે કે એને લાગતા કે દાનનાર પક્ષ ન મળે. આખો પ્રત મૃત્યુના મહાભયથી ઘણું લિપ્યો. ડોક્ટરોના બંધા ઉપચારો બધા નિષ્ફળ ગયા. ઘણી વાર તો ડોક્ટર દવા આપવા બંધ કે તપાસવા બંધ તો એ પોને જ રોગનો જોગ થઈ મૃત્યુશય્ય થય મૃત્યુ મૃત્યુ ને મૃત્યુ, મૃત્યુ વિના બીજી વાત નહિ.

આ રોગના નિદાન માટે પ્રખ્યાત ડોક્ટરોની એક સભા મળી. વિચારોની અપ-હે થઈ સો એક નિર્ણય ૧૦ ગાંબા 'આ રોગ સામાન્ય ઉપચારોથી મટે તેમ નથી મરકીના રોગથી મૃત્યુ પામેલા માણસનું મડદું ચીરીને જોયા વિના એનું નિદાન અશક્ય છે.'

પણ પહેલથી મરણ પામેલા માણસનું મડદું ચીરે કેવું ? આવા એવી રોગના જ તુઓથી બચાવેલા શરીરને ચીરવું, એટલે થમને સામે પગલે નિમગ્ન થઈ મોકલવું ! થમને એટનાર વીર લાવવો ક્યાથી ? સોને જીવન વડાહું ! બિલાડીને ગળે ઘટ બાધે કેણું ?

આખી સભા વિચારેન યવાની અણી પર હતી, ત્યાં એક ફુલો યુવાન ઊભો થયો. એની આખમા કરુણામળ હતું, એના બિડાયેલા હોઠ પર નિર્ણય હતો. એના વદન પર આકર્ષક રૂપ હતું. એના સ્વસ્થ દેહ પર મસ્ત યોગન હતું.

વૃદ્ધ ડોક્ટરો એને જોઈ રહ્યા અને, આ હેનરી ગાયન

કેમ જિલો થયો છે? આ પ્રસિદ્ધ ડોક્ટર કાંઈ નવીન શોધ તો નથી લાવ્યો ના? સૌનું ધ્યાન હેનરી ગાયન તરફ હતું

એ જરા આગળ આવ્યો, અને નમ્રતાથી કહ્યું ‘આપ જાણો છો કે પોતાના જીવનનો મોઢો તબ્બા વિના ઘીંજાને જીવન આપી શકાતું નથી, અને જીવન આપ્યા વિના, આવી મહાન શોધો થતી નથી આપણા દેહના દાનથી હજારો બાઇબલો અને માતાના આમુ અટકતા હોય તો હું મારો દેહ આપવા તૈયાર છું હો, આ મારું વસિયતનામું મારી પાછળ કોઈ જ નથી મારી આ મિલકત મરકીના દહીંઓ માટે વાપરજો માણસના જીવનનો આથી વધારે મારો ઉપયોગ શું હોય શકે?’

વૃદ્ધ ડોક્ટરો એને જોઈ જ રહ્યા દેહની જે મમતા વધે વૃદ્ધો ન છોડી શક્યા, તે એક યુવાને વાતવાતમા છોડી

એ તુરત ઓપરેશન ખંડમા દાખલ થયો મરકીના રોગથી મૃત્યુ પામેલા માનવદેહને ચીરવા લાગ્યો કમકમાટી ઉપજાવે એવી દુર્ગન્ધ મારતું મડકું એ ચીરતો ગયો અને રોગતુ નિકાન કરતો ગયો જ તુઓના હુમલાતુ સ્થાન અને એના કારણોની ચિકિત્સા કરી, એની એક નોંધ તૈયાર કરી એ નોંધ એણે સાસાયણિક દ્રવ્યોમા મૂકી, જેથી અડનારને એનો ચેપ ન લાગે

એણે એનું કાર્ય પૂર્ણ કર્યું, પણ એનો દેહ તો તાવમાં કચારનોય તપી ગયો હતો એ જિલો થવા ગયો, પણ પ્લેગના જ તુઓએ કચારનોય એના દેહમા માળો બાધી નાખ્યો હતો એ દળી પડ્યો છતાં એના મુખ પર મતોષ હતો કારણ કે પોતે શોધ સંપૂર્ણ કરી હતી

હેનરી ગાયન ગયો પણ મરકીના રોગની શોધ એ પાછળ મૂકનો ગયો એની શોધ લાખો માનવોને જીવતદાન આપ્યું આવા માનવીઓના અર્પણ-ગીત માતા ધરતી અવિરત ગાય છે

પુનિયો શ્રાવક

શ્રીમજ્જીની વાણીના નીર્મળા નીચે પોને તમ થયેલો પુનિયો આખાથે મગધમા પ્રસિદ્ધ હતો જ્ઞતોષમા, સમગ્રમા, માદાર્ધમા અને સુવ્યવસ્થામા એની જોડ ન મળે અતિથિ-સત્કાર તો એને ન એક દિવસ પોતે ઉપવાસ કરી અતિથિને પ્રેમથી જમાડે, ને બીજે દિવસે એની પત્ની ઉપવાસ કરી અતિથિને સત્કારે એની મૂઠી જુઓ તો માથા જાર દોકડા, રોકડા નહિ હો, દોકડા! માત્ર જે આતા પણુ એ જે આતા આજ્ઞતા નહિ, ભગવાન વર્ધમાનના યુગના!

એને ત્યાં એક દિવસ એક વિદ્યાસિદ્ધ અતિથિ આવ્યા પૂજિમાને દિવસ હતો અને પુનિયાને ઉપવાસ હતો એણે સાધર્મિકની પ્રેમથી ભક્તિ કરી

જમતા જમતા મહેમાને ઘરમા નજર કરી તો ઘરના ચારે ખૂણે અગિયારસ માટીથી લંપિયા સાદા ધન્યા સ્વચ્છતા અને જમવાના યાત્રી-વાટકા સિવાય બીજુ કાંઈ ના મળે સિદ્ધ પુરુષ વિચારી રહ્યા 'વાહ' દુનિયામા પુનિયાની નામના છે, જ્યારે ઘરમા તો કાંઈ કહેતા કાંઈ ના મળે, પણ એના હૈયામા કેટલું બધું ભરેલું છે! આવી સ્થિતિમા પણ જમાડીને જમે છે! ઉપવાસ કરીને પણ સ્વાગત કરે છે! પુનિયા, તે તો કમાલ કરી!'

સિદ્ધપુરુષને યશુ મારી પાસે સિદ્ધિ છે, શક્તિ છે, તો કાઈક એને મદદ કરતો જાઉં આજ રાતે વાત-

પૂનમની રૂપાળી ચાંદની આગળામા પથરાઈ હતી પુનિયે ગીઠી નિકા માછી રહ્યો હતો, કાચુ કે એને ન હતો ચારને ભય કે ન હતો ગજને ભય એ તો અગધૂતોના અભય સામ્રાજ્યનો નાગરિક હતો !

સિદ્ધપુરુષ ઊભા થયા, રસોડામા ગયા, એમણે લોખ ડનો તવે લીધો ને પોતાની એળીમા રહેલો પારસમણિ કાઢી પેલા લોખ ડના તવાને જાડાડ્યો લોખ ડનો તવે સાવ સોનાનો થઈ ગયો

સવારે ઊઠી સિદ્ધપુરુષે કાશી લઈ પ્રયાણ આદર્યું

પ્રભાતે પુનિયાએ જોયું તો પોતાનો તવો જ ન મળે ચૂલા પાસે રહેલા કાળા તવાને બદલે સુવર્ણનો તવો સૂર્યના સોનેરી કિરણોમા ચમકી રહ્યો હતો પુનિયાએ નિસાસો નાખ્યો એનાથી બાવાઈ ગયું

“અતિથિ ! તમે તો જુલમ કર્યો તમે તો અમત્કાર કરી ગયા, પણ મારે નવા તવાનો ખર્ચ કાઢવો કયાથી ? તમારો આ સોનાનો તવો મારે શું કમનો ? શાસ્ત્રોમા કહ્યું છે ધમ વિના મેળવેલું ધન ધૂળ કરતાં ય કનિષ્ઠ !

વખત વીતી ગયો જુદા જુદા તીર્થોની યાત્રા કરી સિદ્ધ-પુરુષ ફરી રાજગૃહીમા આન્યા, અને પુનિયાના જ મહેમાન બન્યા જાપોરે સોજન પત્યા પત્ની અતિથિએ પોતાના પ્રવાસની ગીઠી ગીઠી વાતો કહી

પ્રવાસકેયા પૂર્ણ થતા છાણા અને લાકડાના ઢગલા વચ્ચે
 છુપાવેલા સોનાનો તવો કાઢીને સિદ્ધપુરુષને આપતા પુનિયાએ
 મ્હુ 'તમે યાત્રા કર્યા નીકળ્યા ડોકે ડોકાઈને ખર્ચામાં ઉતારવા ?
 હો, આ તમારો તવો મારે એ ન જોઈએ તમને એમ કે
 શાઈને મદદ કરતા જઈએ, પણ સમ વિચારુ સોનું લઈએ
 તો સોના જેવી શુદ્ધ બુદ્ધિ પડી તથા જેવી કાળી થઈ જતા કંઈ
 વાન લાગે ? આજે અતિથિનું સ્વાગત કરવા હૈયું ને ઝખના
 કરે છે, પછી તે ઝખના રહે ? એક વાર મફતનું લેવાની આદત
 પાયા પછી માણસ દુષનવાન મફતનું જ ચોપતો કરે છે
 પછી તે ધનકુંભેર થઈ જાય તોય એને આપવાનું નહિ,
 લેવાનું જ સૂઝે'

સિદ્ધપુરુષે પુનિયાને નમન કરી કહ્યું 'એ વિદ્યા સાધવામાં
 વર્ષોના વર્ષો ગાળ્યા, પણ સાચી વિદ્યા તો તમે જ મેળવી છે
 હું પણ તીર્થે જઈ ઘણી નદીઓમાં સ્નાન કરી આવ્યો,
 પણ મારો આત્મા તો અહીં જ નિર્મળો રહ્યો છે હવે તો હું
 એક જ માણુ જે સતોષને પામીને તમે આ સુવર્ણને પણ ધૂળ
 ગણ્યું, તે સતોષનું મને શરણ હો !'

બલિ

ગુજરાતના પ્રતાપી સિંહાસન પર આરુઢ થયેલા રાજર્ષિ કુમારપાળના અગે-અગમા અહિંસાની ભાવના રમી રહી હતી હિંસાના અધકારથી ત્રસિત બનેલા જગત પર અહિંસાનો પ્રકાશ લાવવાનું એને સ્વપ્ન લાઘ્ય હતું એને આ સ્વપ્ન આપનાર કલિ-કાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર હતા આ સ્વપ્નદ્રષ્ટાના અધિભાગે કુમારપાળ ખૂબજ ધૈર્ય ને યજ્ઞથી આગળ વધી રહ્યા હતા.

અહિંસાનો પ્રથમ પ્રયોગ એણે ગુજરાત ને સૌરાષ્ટ્ર પર કર્યો આ પ્રયોગના પ્રતાપે જ્યારે અગ, બગ ને કવિગમા પ્રાણલોપણ માસાકાર કરતા, ત્યારે અહિંના નીચલા ઘરના માણસો પણ માસતુ નામ આવતા ધૂણા બતાવતા આ હવા ધીમે ધીમે રાજપૂતાના સુધી જામતી ગઈ અહિંસાનો પ્રકાશ નીચેના ઘરને પણ સ્પર્શી રહ્યો.

એ દિવસોમા ગુર્જરેશ્વરના કુટુંબમા જ એક સમસ્યા ઊભી થઈ કુમારપાળની કુળદેવી ક ટેશ્વરી આગળ વર્ષોથી નવરાત્રિના સાતમ, આઠમ અને નોમના દિવસે સેકઠો પશુઓનો બલિ અપાતો બકરા અને પાકાઓનું આ અર્ધ બધ કેમ કરાય? અને બધ થાય તો દેવીનો કોપ જાગે.

માતાજીનો વાર્ષિક ઉત્સવ દિન જેમ નજીક આવતો ગયો, તેમ ક્ષત્રિયોના મન મૂઝાવા લાગ્યા ચોલુકચક્ષત્રિયો માતાજીની પ્રસન્નતાથી જેટલા નિર્ભય હતા, એટલા જ એમના કોપથી ભયભીત હતા એમની દૃઢ માન્યતા હતી મા કોપે તો કા ચોલુકચવશનો નાશ થાય, કા પરચકના આક્રમણથી પાટણ પૂજા ચાટતું થઈ જાય.

સોના દિલ પર ભયની ઘટા જામી હતી

પર્વતના જેવી અડગતાને વરેલો કુમાર પણ પોતાની પીરતામરી અહિં સા માટે સર્વસ્વને પણ હોડમા મૂકવા તૈયાર હતો. એને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની પ્રતિજ્ઞા અને માર્ગદર્શન પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. કુમારપાળ તો છુ પણ સમગ્ર પ્રજા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું નામ આવતા શ્રદ્ધા ને ભક્તિથી નમી પડતી.

માતાના ઉત્સવના એક દિવસ પહેલાં આસો છૂટી નમતી સામે સામતોની એક સભા મળી સૌ આચાર્યના આગમનની પ્રતિક્ષા કરી રહ્યા હતા ત્યાં સૂર્ય જેવા પ્રતાપી અને ચંદ્ર જેવા સૌમ્ય, કવચ જેવા મુદ્ધ ને કમળ જેવા નિર્દોષ આચાર્ય આવ્યા સો એમને માન આપવા હિત થઈ ગયલ. આચાર્ય પોતાના આસન પર બેઠવામાં વાતવરણમાં અવ્યય જાણે સાકાર થઈ રહી હતી.

ધનધાર વાદળો ચીરીને જેમ પ્રત્યૂષ પ્રગટે તેમ આચાર્યની સૌમ્ય વાણી પ્રગટી.

‘પ્રજાજનો ! માને સોમ તો પરચે જ રહ્યો. બલિ આપ્યા વિના કાઈ આવે ? પશુઓની સાથે જા વરો તો મીઠાઈ પણ વધારે ધરો. કુળદેવીને પ્રસન્ન રખો. માને કેવલ કેમ વેઠાય ? બલિ આપો, જરૂર આપો !’

માસમક્ષી પૂજારીઓના હૈયા તે નવચંદ્રમા આ શું કહેવાય ? અહિં સાના ઉપાસક આચાર્ય જોડે હિંસામાં સમતિ આપે ? પણ કુમારપાળના દ્વિત્વ એના માર્ગદર્શન પર હદ શ્રદ્ધા હતી.

આચાર્ય ફરી બોલ્યા

‘બલિ આપો, પણ હાથ લેફડો ખરડીને નહિ. જો એવોને ધનવા હોય તેમને માનવજાત હોવા છતાં જ

દો અને મદિરના દ્વાર બંધ કરો માતાજીને ઈચ્છાનુસાર લોગ લેવા દો આજ સુધી તમે મડદાઓને લોગ ધર્યો આ વખતે જીવતાઓને જ ધરો પશુઓના અદાત દેહને માતાના ચરણોમા ધરશે તો માતા વધારે પ્રસન્ન થશે !'

વાત બ્યાજખી હતી પ્રયોગ સુદર હતો શલે માતાજી સ્વહસ્તે બલિ સ્વીકારી લે એ દિવસે પશુઓને જીવતા મદિરમા પૂજામા આવ્યા બહાર બધા બાકીનો ભજન કરતા રાત્રીભાગરણુ કરતા રહ્યા

સાતમનુ પ્રજાત હતુ ભગવાન સૂર્યનાગયણુ માતાજીના મદિર પરના સુવર્ણ કળશમા પોતાનુ પ્રતિબિંબ જોઈ રહ્યા હતા, ત્યારે મદિરને દ્વાર માણસ માંત્ર નહોતુ પાટણના નાગરિકો રાત્રે ધરેલા બલિનુ શુ યશુ, તે જોવા બિહારામા હતા

ગૂર્જરેશ્વરની આજ્ઞા ચતા કિચૂક કિચૂક કરતા મદિરના મુખ્ય દ્વાર ખુલ્યા ને મદિરની બધિમાડી હવામા મૂઝાઈ ગયેલા નિર્દોષ પશુઓ બે બે કરતા બહાર ધસી આવ્યા !

પૂર્ણ પ્રેમ ને ભક્તિથી માતાને નમન કરી, રાજા કુમારપાળે કહ્યુ 'કહો, પ્રજાજનો ! બલિ કોને ખપે છે ? માતાને કે પૂજારી ઝોને ? મા તે મા જ મા પોતાના નિર્દોષ ને મૂળા બાળકોના પ્રાણ લે ખરી ? માસભૂખ્યો માણસ માના નામે કૂર હિંસા ભરેલો બલિ ધરે છે, ને અતે તો પોતે જ જોને ઉપલોગ કરી જાય છે કરુણાળુ દેવોના નામે આવો અત્યાચાર ! જય હો કરુણાળુ કૃણદેવીનો !'

કુમારપાળનો જયનાદ ઝીલતા પૂજારીઓના મુખ પર ખિન્નતા હતી

પ્રજાના નેત્રોમા પ્રસન્નતા હતી

કુમારપાળના આત્મામા અહિંસા પ્રત્યેની અણુનમ શ્રદ્ધા હતી

દો અને મહિરના દ્વાર પાસેથી જઈને
 લેવા દો આજ સુધી તમે
 જીવતાઓને જ ધરો પશુઓ
 ધરશે તો માતા વધારે પ્રસ
 વાત બ્યાજળી હતી પ્ર
 સ્વહસ્તે બલિ સ્વીકારી લે
 મહિરમા પૂજામા આવ્યા બહાર
 રાત્રીભંગનું કરતા રહ્યા

સાતમનુ પ્રભાત હતું ભગવાન
 મહિર પરના સુવર્ણ કળશમા પોતા
 હતા, ત્યારે મહિરને દ્વારે માણસ
 નાગરિકો રાત્રે ધરેલા બલિનું શુ થયું,
 ગૂર્જરેશ્વરની આજ્ઞા થતા કિચક કિ
 મુખ્ય દ્વાર પ્રવેશીને મહિરની બધિયાર
 ગયેલા નિર્દોષ પશુઓ બે બે કરતા બહાર
 પૂર્ણ પ્રેમ ને ભક્તિથી માતાને નમન કરી,
 કહ્યું 'કહો, પ્રભાતનો ! બલિ કેને ખપે છે ? મા
 ઓને ? મા તે મા છે મા પોતાના નિર્દોષ ને મૂ
 પ્રાણ લે ખરી ? માસખૂંચે માણસ માના નામે
 ભરેલો બલિ ધરે છે, ને અતે તો પોતે જ ઓનો
 કરી બાય છે કરુણાળુ દેવોના નામે આવો અત્યાચાર !
 કરુણાળુ કુળદેવીનો !'

કુમારપાળનો જયનાદ ઝીલતા પૂજારીઓના મુખ
 ખિન્નતા હતી
 પ્રભાત નેત્રોમા પ્રસન્નતા હતી
 કુમારપાળના આત્મામા અહિંસા પ્રત્યેની અણનમ શ્રદ્ધા હતી

સમૃતિને ધડનારો શિષી હોઈ,

વસતો સવનો સોદામણો દિવસ હતો મૂર્છરપતિ શીમ
દેવની હાજરીમાં સુજ્જ્વલતા પ્રસિદ્ધ તીરદાએ તીરનાજી જેલી
નક્ષા હતા પાવણની પ્રજા આ શૂરવીરને આનંદથી જોઈ રહ્યો
હતી છેલ્લે એક નિશાન જોઈવવામાં આવ્યું અને એ નિશાનને
જે વાંધે તેને મારે ઇનામ જાહેર થયું તીરદાએની આમાં
કસોટી હતી કારણ કે નિશાન ઘણું દૂર હતું એક પગ એક
તીરદાએ આવતા ગયા અને નિશાનને તાકતા ગયા પણ
નિશાન દેખી પ ન બેઠાયું

એવામાં ખભે ધનુષ્ય નાખીને એક અજાણ્યો યુવાન
આવતો દેખાયો પહોળી છાતી, ગોળ ગોળ મમ્મલ જૂલતા બાહુ
અને વજ્ર જેવો દેહ સાદા વસ્ત્રોમાં છુપાયેલો હતો એણે
આવી, રાજાને વિનયથી નમન કર્યું શીમદેવે એની સામે
ભ્રુ તો, સ્થામ ઘટાદાર હાટીમુછમાં પુનમના ચાંદ જેવું એનું
પ્રમથન મુખ હસી રહ્યું હતું રાજાએ કહ્યું, 'યુવાન! તારા
તીરને પણ આ નિશાન પર અજમાવી જો

યુવાન ચાર કડમ્બા આગળ આવ્યો પોતાની કાયાને
જરા ટંગાર કરી અને ધનુષ્યને નમાવ્યું પોતાના કાન સુધી
પણજી જેથી લાક્ષણિકતાથી તીર છોડ્યું અને એક છણમાં
તો એ નિશાન બેઠીને અગતમાં અદ્દરે પલ્લુ ધડ ગયું

રાજાના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો એક વલ્લિકમાં આવું
ગળ અને આવી કળા!

શીમદેવે તીર ક્યા ગયું છે એ શોધવા સૈનિકને મોકલવા
માડ્યો ત્યારે યુવાને કહ્યું 'મહારાજ! માણસને નહિ, ઘોડેવાળને
મોકલો, નહિ તો એ સાજો પણ પાછો નહિ આવે'

ખર માર્ધવની ગજલ કરી, હાકતો ઘોડેવાર તીરને હાજર
કરતા કહેવા લાગ્યો, 'છ માર્ધવ દૂર જઈ આ તીર પડ્યું હતું'

આશ્ચર્યમાં ફોલા રાજાએ પૂછ્યું, 'યુવાન, તારું નામ?'

વણિકે નમ્રતાથી નમન કરી કહ્યું 'લોકો મને વિમળ કહે છે'
 થોડા દિવસમાં પાટણની પ્રજાએ સાક્ષ્યરૂપે, વિમળ મંત્રી છે
 પણ આજ તો આણના દેવભવન જેવા બાંધ્ય મંદિરો જોઈ
 આખું જગત કહે છે એ વિમળ મંત્રી ભલે હોય, એ તો
 સંસ્કૃતિને ઘડનારો એક મહાન સ્વપ્નદ્રષ્ટા ચિદમી હતો.

..... પ્રેમના ટેભા .....

ભાવનગરના મહારાજા એક સતના દર્શને ગયા સત
 પાસે એ બેઠા હતા, ત્યારે ઐર્થિકી એની નજર સતના
 અગરખા પર ગઈ બારે કસળથી એ સીવેલું હતું એના
 બાંધ્યા ને ટેભા બારે કલામય હતા એને સીવનારો દરજી
 પણ પાસે જ બેઠો રાજાએ બહાર નીકળતા દરજીને
 પૂછ્યું 'આ અગરખુ તમે સીવ્યું કે?' દરજીએ હા કહી

રાજા કહે 'મને પણ આખું જ સીવી આપો તમે માગશો
 એટલી મજૂરી મળશે પણ યાદ રાખજો ટેભા તો આવા જ જોઈએ'

દરજીએ કહ્યું 'અન્નદાતા! આપને માટે કામ કરું અને
 એમા ખાગી હોય! અઠવાડિયા પછી ઘણી જ ખતથી તૈયાર
 કરેલું સુંદર ટેભાવાળું અગરખું દરજીએ હાજર કર્યું રાજાએ
 જોયું એ ખુશ થયા એની કલા પર મુગ્ધ થયા પણ સતના
 અગરખા જેવા વ્યવસ્થિત ને એકધાન ટેભા એમા ન હતા

રાજાએ કહ્યું 'કામ સારું છે તમે તમારી કલા બતાવી
 છે, પણ આ ટેભા પેલા સતના અગરખા જેવા તો નથી જ'

દરજીએ કહ્યું 'અન્નદાતા! મેં હાથથી, આખથી, મારી
 આવડતથી થાય એટલું કામ કર્યું છે પણ પેલા અગરખામા
 તો આ બધાની માથે મારો હૃદયનો પ્રેમ પણ કામ કરતો હતો.
 એટલે હું શું કરું? પ્રેમના ટેભા ફરીફરી ક્યાંથી લાવું?'

